

LOKALE ONTWIKKELING STRATEGIE

2023-2027

ALBLASSERWAARD

Inhoud

1 Totstandkoming en status LOS	3
2 Gebied	5
2.1 Gebiedsbegrenzing en beschrijving.....	5
2.2 Gebiedsanalyse.....	7
2.3 Krachtenveldanalyse.....	13
3 Strategie	16
3.1 Strategie, thema's en algemene doelstellingen, inclusief visie daarop	16
3.2 Relatie Lokale Ontwikkeling Strategie en overige relevante programma's.....	18
3.3 Resultaten	19
4 Activiteitenplan	21
4.1 Uitvoering van projecten	22
4.2 Samenwerking	22
4.3 Aanjaagactiviteiten in het gebied	23
4.4 Deskundigheidsbevordering	23
4.5 Communicatie	24
4.6 Administratie	24
5 Organisatie	25
5.1 Positie, taken en bevoegdheden LAG	25
5.2 Profiel en samenstelling LAG	26
5.3 Organisatie van de uitvoering	27
6 Financiering.....	29
6.1 Begroting.....	29
6.2 Dekkingsplan.....	29
Deel II Reglement.....	31
7 Beheer- en toezichtregeling/beschrijving van de openstellings- en selectieprocedure	31
7.1. Werkwijze LAG en verantwoording	31
7.2. Wijze van openstellen en plafond bepalen	31
7.3. Selectiecriteria en selectieprocedure steunaanvragen	32
7.4. Monitoring	35
7.5. Effectmeting en evaluatie	35
Bijlagen	37
Bijlage 1	37
Bijlage 2	38
Bijlage 3	39
Bijlage 4	41

1 Totstandkoming en status LOS

Inleiding

Deze Lokale Ontwikkeling Strategie (LOS) Alblasserwaard is geschreven in het kader van het LEADER programma dat onder het Nationaal Strategisch Plan (NSP) 2023-2027 zal worden uitgevoerd. Het NSP is onderdeel van het Europese Gemeenschappelijke Landbouwbeleid en verwoordt de ambitie van Nederland voor de ontwikkeling van het platteland. Het LEADER-programma stimuleert een vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling en beoogt bij te dragen aan de plaatselijke ontwikkeling van plattelandsgebieden. Om in aanmerking te komen voor de status “LEADER-gebied” dienen gebieden een Lokale Ontwikkeling Strategie op te stellen samen met de stakeholders in het gebied. Deze LOS is geheel volgens de LEADER aanpak (bottom-up, in samenwerking, integraal, multi sectoraal, innovatie en publiek/privaat) tot stand gekomen. Deze LOS is een gebiedsstrategie van en voor de bewoners, ondernemers en organisaties in de Alblasserwaard.

Medio 2022 heeft zich, op initiatief van enkele LAG-leden uit de vorige LEADER-periode, bottom-up een publiek/private initiatiefgroep gevormd (zie bijlage 2) uit vertegenwoordigers van agrarische sector, burgers, ondernemers en lokale overheden, die hun netwerken hebben geactiveerd om te participeren in het gebiedsproces en gezamenlijk de lijnen van het proces en de te ontwikkelen strategie hebben uitgezet. Gemeente Molenlanden heeft hierin als penvoerder een faciliterende rol vervuld.

Organisatie en uitvoering van het gebiedsproces

De uitvoering van het proces bevatte verschillende elementen, waarbij ontmoeting en dialoog centraal staan. Enerzijds waren er activiteiten om het gebied te informeren over en activeren om te participeren in het komende LEADER programma en anderzijds waren deze activiteiten bedoeld om informatie en behoeften op te halen vanuit het gebied om zo op participatieve wijze vorm te geven aan de Lokale Ontwikkeling Strategie. Een bottom-up proces met als resultaat een LEADER programma door en voor het gebied, gericht op het gebied en de specifieke wensen en kansen die er liggen en rekening houdend met de belemmeringen en bedreigingen die er zijn.

De activiteiten die bij het gebiedsproces zijn ondernomen:

- Deskresearch
- Kwalitatief veldonderzoek, meer dan 50 interviews en individuele gesprekken
- Informatiebijeenkomst over LEADER in Noordeloos op 25 augustus 2022
- Samen met een door burgers gevormde klankbord groep in twee sessies (27 september 2022 en 4 oktober 2022) opgestelde Sterkte/Zwakke analyse waarop de strategische doelen gebaseerd worden.
- Gebiedsbijeenkomst 20 maart 2023
- Publicaties in lokale media
- Social media

Er is voor gekozen om een integraal gebiedsplan op te stellen waarbij naast LEADER ook aansluiting gevonden kan worden bij andere programma's. Uit ervaring in de regio blijkt dat bij initiatieven die vanuit de samenleving (bottom-up) ontstaan, de mensen zich meer eigenaar van deze initiatieven voelen. Daarom is er voor een participatieve werkwijze gekozen, waarbij de nadruk lag op dialoog en co-creatie. Vanaf het begin zijn we de dialoog aangegaan en zijn de stakeholders actief in het proces betrokken. We hebben veel inwoners, agrariërs, bestuurders, ondernemers en vrijwilligersorganisaties gesproken over hun ideeën en inzichten voor de op te stellen Lokale Ontwikkelingsstrategie.

Direct betrokkenen sectoren, netwerken, organisaties en personen bij de totstandkoming van deze LOS zijn o.a.:

- Agrarische sector: Den Hâneker, LTO, agrarische ondernemers die tevens betrokken zijn bij NPLG proces
- Maatschappelijk Middenveld: Gebiedsplatform Alblasserwaard-Vijfheerenlanden
- Burgers, zowel op persoonlijke titel alsmede via dorpsraden en klankbordgroepen
- Natuur en Vogelwacht De Alblasserwaard, Duurzaam Molenlanden, Energiecoöperatie Molenlanden
- Overheden: Gemeenschappelijke Regeling Alblasserwaard-Vijfheerenlanden, Gemeenten Gorinchem, Molenlanden, Alblaserdam, Papendrecht, Sliedrecht en Hardinxveld-Giessendam, Waterschap Rivierenland, Projectleiders en bestuurlijk trekkers Regionale Maatschappelijke Agenda
- MKB-ondernemers, Arbeidsmarktregio
- Welzijnsorganisaties, AVRES, zorgboeren, St. Voedselbank Giessenlanden-Zederik, St. Schuldhulp Molenlanden, Matchmaker
- Onderwijsinstellingen

Een uitgebreider overzicht, inclusief rollen/belangen wordt in de krachtenveld analyse (hoofdstuk 2) uitgewerkt.

We zijn het proces gestart met een inventarisatie van de thema's en ontwikkelingen die voor het gebied relevant zijn. Dit hebben we zowel via deskresearch als via interviews en gesprekken gerealiseerd. De inventarisatieronde hebben we op 25 augustus 2022 afgesloten met een gebiedsbijeenkomst, waar bijna 100 burgers, ondernemers en vertegenwoordigers van lokale overheden vanuit het gebied aanwezig waren. Op deze bijeenkomst hebben de deelnemers gezamenlijk gekozen welke van de ingebrachte thema's en onderwerpen in de LOS opgenomen zouden moeten worden. Vervolgens hebben we met een groep ondernemers, vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties en actieve burgers in twee sessies (27 september 2022 en 4 oktober 2022) de SWOT analyse voor het gebied opgesteld, waaruit de ontwikkelbehoeften en perspectieven zijn voortgekomen en de strategische keuzes zijn gemaakt.

In het laatste kwartaal 2022 en het eerste kwartaal 2023 hebben we gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers vanuit het stedelijk gebied. Deze gesprekken bevestigen dat er ook vanuit het stedelijk gebied in de regio draagvlak is voor de gekozen strategie. Tevens zijn de leden van het initiatiefteam bij diverse groepen, verenigingen, organisaties en overheden langs geweest om (delen van) de concept LOS toe te lichten en de mensen te informeren over de mogelijkheden van LEADER en om iedereen uit te nodigen te participeren in het proces, dan wel aan te melden voor de Lokale Actie Groep (LAG). Voorbeelden hiervan zijn de presentaties bij Gebiedsplatform Alblasserwaard-Vijfheerenlanden op 8 februari 2023 aan Commissie Ruimte en op 15-02-2023 aan het Kernteam, een informatiebijeenkomst Stichting Boerderij & Erf, presentaties de bestuurlijke bijeenkomst van portefeuillehouders op 24 maart 2023, gesprekken met LTO-leden en -bestuurders, vrijwilligers en professionals uit het sociaal domein. Het concept van het huidige document is ter consultatie voorgelegd aan de stakeholders in het gebied. De feedback vanuit het gebied hebben we zoveel als mogelijk in dit document verwerkt. Middels een intentieverklaring hebben de lokale overheden hun commitment afgegeven om deze LOS te ondersteunen (Zie Bijlage 4).¹

Status

De LOS is opgesteld door de leden van het voorbereidingsteam, heeft instemming van de gemeenten en is vastgesteld door de beoogde leden van de LAG. De gemeente Molenlanden fungeert als penvoerder. Dit document is een concept dat op 9 mei 2023 ter goedkeuring aan de LEADER beoordelingscommissie van Provincie-Zuid Holland wordt voorgelegd. Na vaststelling door Gedeputeerde Staten van Provincie Zuid-Holland is deze Lokale Ontwikkeling Strategie definitief. Naar verwachting is dat medio 2023.

Verklarende lijst van afkortingen

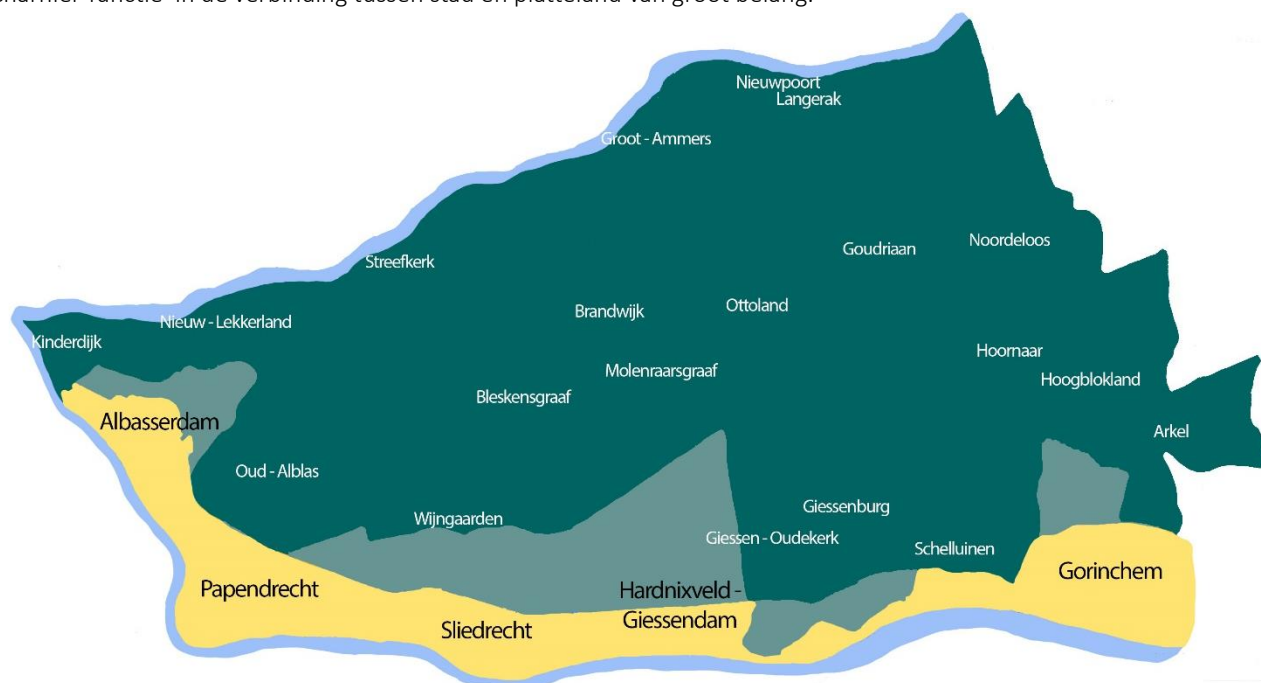
AV	Alblasserwaard-Vijfheerenlanden
GLB	Gemeenschappelijk Landbouw Beleid
LAG	Lokale Actie Groep (synoniem voor LAG = Plaatselijke Groep)
LEADER	Liaison Entre Actions de Développement de l'Économique Rurale
LOS	Lokale Ontwikkeling Strategie
NLPG	Nationaal Programma Landelijk Gebied
NSP	Nationaal Strategisch Plan
POP	Plattelandsontwikkelingsprogramma
RMA	Regionale Maatschappelijke Agenda

¹ Officiële moment van ondertekening staat gepland op eind mei 2023 tijdens het eerstvolgende reguliere overleg. Getekende intentieverklaringen worden nagezonden.

2 Gebied

2.1 Gebiedsbegrenzing en beschrijving

Het beoogd werkgebied voor het toekomstig LEADER-programma is het gebied bestaande uit de polders en waarden van de Alblasserwaard behorende tot het Zuid-Hollandse deel van het Groene Hart. Dit beoogde LEADER-gebied bestaat uit de plattelandsgemeenten Alblasserdam, Papendrecht, Sliedrecht en Hardinxveld-Giessendam, onderdeel van de regio Drechtsteden en Molenlanden en Gorinchem onderdeel van de regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Doordat het inwoneraantal de maximum grens van 30.000 overstijgt is de kern van gemeente Gorinchem niet binnen het LEADER-gebied opgenomen, de buitengebieden zijn wel binnen de contouren van het LEADER-gebied opgenomen. De Alblasserwaard ligt centraal te midden van grootstedelijk gebied. Grote steden ontbreken in het gebied. De kern van het gebied bestaat uit 19 dorpen en één historische stad. Vier Drechtsteden-gemeenten hebben een intentieverklaring ondertekend om dit LEADER-programma te ondersteunen: gemeente Alblasserdam, Papendrecht, Sliedrecht en Hardinxveld-Giessendam. Deze gemeenten hebben ook in de voorgaande LEADER-perioden deel uitgemaakt van het LEADER programma. Gemeente Alblasserdam is opgenomen in het LEADER-gebied. De dorpskernen van de gemeenten Papendrecht en Sliedrecht liggen ten zuiden van de A15 en vallen derhalve niet binnen het LEADER-gebied. De buitengebieden van deze gemeenten ten noorden van de A15 zijn wel binnen de contouren van het LEADER-gebied opgenomen. De Drechtsteden-gemeenten en Gorinchem zijn vanwege de nauwe relatie met de Alblasserwaard en hun schakelfunctie in de verbinding tussen stad en platteland van groot belang.

De belangrijkste redenen voor de gekozen gebiedsbegrenzing zijn:

- Gezamenlijke behoefte om een sterke relatie tussen platteland en omliggend stedelijk gebied te ontwikkelen, waarbij gebruik gemaakt wordt van het gegeven dat het platteland in de nabijheid van de stad gesitueerd is. Er wonen bijna 238.000 inwoners (zie tabel 2) direct rondom het beoogde LEADER-gebied. De plattelandsdynamiek van de Alblasserwaard biedt mogelijkheden om in de behoeften van de stedelijke omgeving te voorzien. De bewustwording van de kansen die hier liggen is de achterliggende jaren gegroeid en men is zoekende hoe dit vorm te geven.
- In de Alblasserwaard is inmiddels 20 jaar ervaring met LEADER. Op verschillende schaalniveaus heeft het LEADER programma in de regio gefunctioneerd. Van 2000 – 2007 hebben de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden en de Krimpenerwaard tijdens de LEADER+ periode als één LEADER-gebied “De Waarden” gefunctioneerd. In het daaropvolgende LEADER programma (POP2) gedurende 2008-2013 was de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden zelfstandig LEADER-gebied. Vervolgens werd de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden in de LEADER POP3 periode 2014-2020 onderdeel van het LEADER gebied Polders met Waarden, een samenvoeging van drie deelgebieden (Alblasserwaard-Vijfheerenlanden, Krimpenerwaard en Gouwe Wiericke). De gebiedsbegrenzing van het LEADER gebied Polders met Waarden in de vorige periode bleek te uitgestrekt om efficiënt met streekbewoners om en groepen van inwoners in de regio samen te werken. Op basis van de jarenlange ervaring bleek het schaalniveau van periode 2008-2013 optimaal. Daarom is gekozen voor afbakening van het gebied de Alblasserwaard, binnen de provincie Zuid-Holland en binnen de grenzen van dijkkring 16 voor zover gelegen in Zuid-Holland. Samenwerking op inhoud met de Vijfheerenlanden binnen de dijkkring 16 gelegen in de provincie Utrecht ligt wel voor de hand.

- De Alblasserwaard is een van de vier prioritaire gebieden in Provincie Zuid-Holland, wat mogelijkheden biedt om meekoppelkansen via LEADER te versterken.
- Coherentie qua identiteit, cultuurhistorie, landbouw, natuur-en landschap, economische activiteiten

Het totale aantal inwoners van het gedefinieerde gebied bedraagt 55.953. Conform de regels van NSP zijn kernen met meer dan 30.000 inwoners in de kaart apart gemarkeerd. Deze stedelijke kernen maken formeel geen deel uit van het LEADER-gebied, maar spelen wel een belangrijke rol bij de uitvoering van deze Lokale Ontwikkeling Strategie.

Tabel 1 Aantal inwoners per gemeente/kern binnen het LEADER-gebied:

Gemeente	Aantal inwoners
Alblasserdam (buitengebied)	105
Gorinchem (buitengebied)	1.930
Hardinxveld-Giessendam (buitengebied)	9.825
Molenlanden (20 kernen)	43.140
Papendrecht (Buitengebied)	20
Sliedrecht (buitengebied)	915
Totaal	55.953

Tabel2 Aantal inwoners stedelijk gebied direct rondom het LEADER-gebied:

Gemeente	Aantal inwoners
Overig Alblasserdam	19.900
Dordrecht	119.537
Overig Gorinchem	33.320
Overig Hardinxveld-Giessendam	8.130
Overig Papendrecht	32.240
Overig Sliedrecht	24.800
Totaal	237.927

(bron: postcodebijadres.nl, 2022)

Relatie met omliggende LEADER-gebieden

De beoogde LEADER-gebieden rondom de Alblasserwaard zijn de Krimpenerwaard en Utrecht-West. Deze gebieden ook deel uit van het Groene Hart en er wordt samengewerkt met veelal dezelfde netwerken. Het ligt voor de hand om samenwerking te zoeken met bijvoorbeeld buurgemeente Vijfheerenlanden, dat in LEADER gebied Utrecht-West ligt. In de voorbereiding is afstemming geweest met de omliggende LEADER gebieden om doelstellingen af te stemmen. Bij zowel LEADER Krimpenerwaard als LEADER Utrecht-West zien we aanknopingspunten om samenwerking te verkennen rond de ontwikkeling van nieuwe verdienmodellen voor de landbouw en willen we de kansen onderzoeken voor samenwerking op het thema “circulair-biobased” in relatie tot natte (vezel)teelten en verbouwen voor de bouw. Ook biedt het thema “Iedereen hoort erbij en iedereen doet mee” aanknopingspunten voor samenwerking met Utrecht-West, waar vergelijkbare thema’s en doelstellingen in de strategie zijn opgenomen.

Bodem en Cultuurhistorie

De bodemsoort bestaat voor een groot deel uit laagveen. Tijdens de grote ontginning tussen de 10de en 13 de eeuw is het gehele gebied geschikt gemaakt voor landbouw. In het moerasveen groef men op regelmatige afstand sloten. Hierdoor ontstond het kenmerkende patroon van lange rechthoekige kavels met boerderijen. Deze structuur is nog steeds bepalend voor het landschap. Door de optredende bodemdaling werd het waterbeheer steeds kritischer en complexer. Een stelsel van dijken, weteringen, boezems en molens moest het gebied beschermen tegen wateroverlast. Langs dijken, veenstromen, ontginningsassen en op verkeersknooppunten ontstonden lintbebouwing en dorpskernen.

Landschap en natuur en biodiversiteit

Het cultuurlandschap van de Alblasserwaard kenmerkt zich door het slagenlandschap. In de jaren ’60 van de vorige eeuw is in de Alblasserwaard het grootste ruilverkavelingsproject van Europa gerealiseerd. Dit is duidelijk zichtbaar in het

landschapsbeeld van ruilverkavelingswegen met ruilverkavelingsboerderijen. Het veenweidegebied is met name geschikt voor melkveehouderij en gemengde bedrijven, die daardoor ook een groot deel van het agrarische gebied uitmaken. De rijkdom en diversiteit aan natuur is groot en door het open landschap goed zichtbaar en beleefbaar. Bloemrijke graslanden, blauwgraslandjes en weidevogels zijn de natuurpotentie van het gehele westelijke veenweidegebied. Daarnaast is bodemdaling een belangrijk gegeven, wat om innovatieve oplossingen vraagt in bedrijfsvoering en waterbeleid. In de toekomst wordt ook de zeespiegelstijging een belangrijke factor voor het gebied. De waterkwaliteit is in de Alblasserwaard redelijk tot goed, maar er zijn wel aandachtspunten voor verbetering.

Landbouw en economie

Een ander kenmerk dat het gebied bindt is de belangrijke positie van de agrarische sector. Ongeveer 75% van het oppervlak bestaat uit veenweidegrond met een agrarische bestemming. Er staan 352 agrarische bedrijven geregistreerd (Bron: kadaster, 2022). De agrarische sector is sterk en heeft toekomstperspectief. Zo staat de (melk)veehouderij in het gebied voor een aantal grote uitdagingen zoals het afschaffen van derogatie, de mestproblematiek, de schaalvergroting, agrarisch natuurbeheer en de milieuregelgeving. Daarnaast zijn er opgaven in groene energieproductie, de opslag- en netcapaciteit voor energie. Voor oplossingen zal per deelregio gezocht moeten worden naar wat past en per deelregio mogelijk is. Zo is in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden door grootschalige ruilverkaveling eind vorige eeuw een nieuwe infrastructuur ontstaan, die mogelijkheden biedt.

Ondernemersklimaat en arbeidsmarkt

Hoewel grootschalige industrie ontbreekt, zijn er in het gebied wel vele succesvolle mkb bedrijven aanwezig, die zich – zij het versnipperd – hebben georganiseerd in lokale ondernemersverenigingen, brancheorganisaties, samenwerkingsverbanden en netwerken zoals bijvoorbeeld Blauwzaam, Business Open, VNO-NCW, Bouwmensen, I-LAB etc. Deze mkb bedrijven zijn cruciaal voor het ondernemerschap en de werkgelegenheid in de regio. Zij zijn een drijvende kracht achter de ontwikkeling van vakmanschap en innovatief vermogen. Daarnaast bieden de bedrijven belangrijke werk/leerplaatsen voor jongeren. Bovendien vormt het mkb een belangrijke pijler onder leefbaarheid en sociale cohesie in de dorpen, aangezien vele bedrijven als sponsor of anderszins lokale activiteiten van clubs en verenigingen steunen.

Recreatie & Toerisme

De potentie voor recreatie & toerisme in het veenweidegebied is alom aanwezig. Het gebied maakt deel uit van het Groene Hart en is een aanvullend op de stedelijke omgeving en een inspiratiebron voor bewoners in de stad. De afgelopen jaren zijn er twee grote publiekstrekkingen bijgekomen. De Avonturenboerderij als nieuwe opzet van het Streekcentrum Ooievaarsdorp Liesvelt in Groot-Ammers. En een gehele nieuwe invulling van de verblijfsrecreatie in voorheen de Put in Ottoland en nu vakantiepark Molenwaard. Ook wordt gewerkt aan de directere marketing van het gebied als resultaat van het voormalige Leaderproject Bezoek Gerrit, nu genoemd Ontdek de polder Alblasserwaard! De promotie van het aanbod aan toeristisch-recreatieve mogelijkheden.

Sociaal maatschappelijke kenmerken

Het gebied is ingepolderd door “vrije” boeren, die genoodzaakt waren om – binnen hun eigen polder- samen te werken om zo de voeten droog te houden. Hierdoor is de bevolking zelfstandig, ondernemend en praktisch ingesteld. De bewoners zijn nuchter en zorgzaam en nemen hun verantwoordelijkheid voor hun directe omgeving. Men is over het algemeen wat naar binnen gericht: voor de wereld buiten hun directe omgeving is minder aandacht. “Doe gewoon en doe wat je moet doen”.

2.2 Gebiedsanalyse

Samen met de deelnemers aan het gebiedsproces is de volgende **SWOT analyse** gemaakt. Allereerst zijn de sterktes, zwaktes, kansen en mogelijkheden geïnventariseerd. De samenhang tussen deze sterktes/zwaktes/kansen/bedreigingen zijn samengevat in de tabel onder de inventarisatie. Vervolgens zijn de ontwikkelbehoeften en prioriteiten benoemd en op basis daarvan zijn de ontwikkelperspectieven geformuleerd.

SWOT en identificatie van behoeften

De gesprekken met de betrokkenen in en om het gebied die vooraf zijn gegaan aan het opstellen van deze LOS, hebben veel input opgeleverd voor een analyse van de sterkten en zwakten en de kansen en bedreigingen die voor het gebied relevant zijn. De SWOT-analyse is samen met een tiental burgers opgesteld en gebaseerd op hun input en op input verkregen uit desktop research. Hieronder staan de belangrijkste aspecten voor het gebied opgesomd. De sterke en zwakke punten hebben betrekking op de huidige situatie en de kansen en bedreigingen op de toekomst. Hierbij dient wel enige ruimte tot relativering te worden gelaten, want de methode van de SWOT-analyse is oorspronkelijk ontwikkeld voor

individuele bedrijven en niet voor een gebiedsanalyse. Dit betekent dat wat vanuit één perspectief gezien wordt als een sterkte of een kans, vanuit een ander perspectief juist opgevat kan worden als een zwakte of bedreiging.

Sterke punten van het gebied

- Centrale ligging het plattelandsgebied, omringd door stedelijk gebied, met een fijnmazige ontsluiting via de vele ruilverkavelingswegen, de Provinciale wegen N214 en N216 naar de snelwegen A15, A27.
- Economisch vitale, professionele en diverse **agrarische sector** met zowel specialistische (melkveehouderij) als verbrede (zorgboerderij, agro-toerisme) bedrijfsvoeringen, van verschillende omvang.
- Hoge mate van **samenwerking tussen de agrarische ondernemers**, samen de schouders eronder en gezamenlijk **zoeken naar oplossingen** voor maatschappelijk opgaven. Agrarische sector is proactief en werkt goed samen met lokale en provinciale overheden op belangrijke dossiers (bv Stikstof, NPLG).
- **Hoge participatie Agrarisch Natuurbeheer** onder de agrarische ondernemers.
- Het gebied kent een grote diversiteit aan **sterke branches**: agribusiness, maakindustrie, zorg, logistiek, energie&(afval)water en zakelijke dienstverlening. In het landelijk gebied en het overgangsgebied tussen stad en land bevinden zich bijvoorbeeld diverse innovatieve bedrijven die koploper zijn in hun branches. Ook het **vakmanschap** en **ambachtschap** van de maakindustrie en bouwnijverheid staan hoog aangeschreven.
- Hoge arbeidsethos, mentaliteit van aanpakken en relatief **lage werkeloosheid**.
- **Familiebedrijven** vormen een sterke basis voor duurzaam ondernemen.
- Het gebied heeft een hoge **ruimtelijke** en **landschappelijke kwaliteit**: de polders met kenmerkende slagenlandschap en de karakteristieke bebouwingspatronen met veel historische boerderijen zijn cultuurhistorisch waardevol.
- **Gedeelde waarden**: hoog besef van **eigen kracht en verantwoordelijkheid** van bewoners en (vrijwilligers)organisaties, een rijk verenigingsleven, waardoor veel **bottom-up initiatieven**, diverse samenwerkingsverbanden, participatie en andere gebied dynamische initiatieven ontstaan én beklijven.
- Aanwezigheid van een **goed georganiseerd maatschappelijk middenveld** in een samenleving met een groot **zelf organiserend vermogen**.
- Aantrekkelijk landelijk gebied verhoogt de **aantrekkingskracht** voor recreatie en toerisme
- Goede recreatieve infrastructuur (wandelen, fietsen, varen) en –voorzieningen (TOP's)
- Kinderdijk (UNESCO Werelderfgoed) trekt vele bezoekers

Zwakke punten van het gebied:

- werkgelegenheid nog **niet inclusief** (jongeren, 55+, mensen met beperking ondervertegenwoordigd)
- **Kleine regio**, waardoor weinig slagkracht, terugloop voorzieningen, slechte bereikbaarheid via Openbaar Vervoer, daarnaast te klein om als regio ontwikkelingen en opgaven aan te pakken en maatregelen te monitoren (regio si altijd onderdeel van groter geheel, waardoor maatwerk moeilijk).
- **Weinig besef van/trots** op gebiedskwaliteiten bij de bewoners van het gebied. Men vindt deze normaal.
- Onvoldoende **'branding'** van lokale producten en diensten, waardoor de (stedelijke) klant de meerwaarde te weinig (financieel) weet te waarderen. Aanbod is nog onvoldoende vraaggericht.
- Bodemgesteldheid veroorzaakt **hoge kostprijs** in agrarische sector en bouwsector.
- **Weinig Biodiversiteit** bij particulieren en bedrijven, laag bewustzijn onder inwoners en bedrijven van belang biodiversiteit/mogelijkheden deze te vergroten.
- **Systemische onbalans** Verarming door lineaire economie
- **Naar-binnen-gerichte** en **behoudende** houding onder bewoners en organisaties.
- Landelijke trends van **vergrijzing** en uitstroom van jongeren spelen ook hier. Bevolkingsprognoses verwachten relatief beperkte bevolkingsgroei.
- **Recreatieve en toeristische ontwikkeling** blijft achter ten opzichte van andere gebieden en mogelijkheden voor een meerdaags verblijf in het gebied zijn onvoldoende aanwezig,. Ook is aanbod met name gericht op de "grijze golf" en nog niet op bredere doelgroepen.
- **Cultuurhistorische objecten** (zoals bv molens) worden onvoldoende functioneel ingezet. **Verdienmodellen** voor onderhoud van historische gebouwen, natuur en karakteristieke landschapselementen ontbreken, terwijl dit kostbaar en arbeidsintensief is.
- Grote **versnippering** van netwerken en organisaties die los van elkaar aan dezelfde thema's werken en te weinig samenwerken. Vaak vooral de 'usual suspects' betrokken bij initiatieven. Ook zouden ondernemersorganisaties en maatschappelijke organisaties samen met overheden meer synergie kunnen realiseren door betere samenwerking.

- Doordat mensen in de regio via informele netwerken voor elkaar zorgen en naar elkaar omzien, blijft **armoede langer verborgen** voor officiële instanties.
- De Alblasserwaard is op zichzelf te **klein van schaal**, waardoor opgenomen in grotere regioverbanden als veiligheidsregio Zuid-Holland Zuid en arbeidsmarktregio's Drechtsteden en Gorinchem. Hierdoor geen accurate data en statistieken beschikbaar voor het plattelandsgebied van de Alblasserwaard.

Kansen in/voor het gebied

- Potentiële afnemers van producten en diensten en recreanten zijn door de **nabijheid van de steden** altijd dichtbij en de behoefte om elkaar te leren kennen groeit. Er is een trend gaande naar behoefte aan kleinschaligheid en de menselijke maat. Dit biedt mogelijkheden voor Korte Ketens.
- Steeds meer bewustwording van het belang van de kwaliteit en de herkomst van ons **voedsel**, van gezondheid en van ontspanning en de mogelijkheden die het landelijk gebied daarvoor biedt. Ook de toenemende belangstelling voor **lokaal geproduceerd voedsel** biedt kansen in combinatie met geleide markt in ketenconcepten door beleidskeuzes.
- Wet-en Regelgeving Duurzaamheid/Circulaire economie stimuleren duurzame ontwikkelingen.
- Beperkte mogelijkheden tot schaalvergroting nopen tot **creativiteit** en stimuleren **innovatie in de bedrijfsvoering in de agrarische sector**.
- **Actuele crises** (klimaat, energie etc) vragen om creatieve oplossingen, innovaties die het mogelijk maken om te gaan met de veranderende omstandigheden en toekomst.
- Grote groep **onbenut arbeidspotentieel** in directe omgeving van het platteland, die mogelijk ingezet kan worden als invulling voor personeelsbehoefte.
- Veel ruimte voor ontwikkelingen op het gebied van **energieproductie, circulaire economie en biobased economy**.
- Veranderende, meer **faciliterende rol** van de overheid, die voorwaardenscheppende rol neemt (participatiesamenleving/participerende overheid). Ook andere partijen nemen meer verantwoordelijkheid voor hun omgeving zoals bewoners en ondernemers.
- **Behoeftedelingen** aan rust en ruimte, zorg, sport/beweging, voedsel, dagbesteding, energie. Hieraan liggen maatschappelijke veranderingen en trends ten grondslag zoals de transitie van de zorg naar de gemeente, obesitas, voedselveiligheid en klimaatverandering.
- Steeds meer kennis over mogelijke **verdienmodellen** voor samenwerking, onderhoud en exploitatie van gebouwen en natuur en landschap.
- Toenemende **digitale connectiviteit** op het platteland vergroot de mogelijkheden voor burgers en bedrijven om in een steeds verder digitaliserende samenleving hun weg te kunnen vinden in een open en onderling verbonden wereld.
- Nieuwe (sociale) media brengen stedelingen en platteland met elkaar in contact en bevorderen ideeënuitswisseling.

Bedreigingen voor het gebied

- Ontwikkelingen van nieuwe economische activiteiten en uitbreiding van bestaande economische activiteiten wordt gehinderd door wet- en regelgeving op het gebied van Ruimtelijke Ordening, Stikstof
- **Verrommeling** van en **druk** op het landschap
- **Stijgende grondprijs** mede door afschaffen derogatie is de behoefte aan landbouwgrond groot, ook zien we een toename van externe investeerders, wat een prijsopdrijvend effect heeft.
- Toenemende druk op burgers door **complexiteit** van de samenleving en grotere vraag naar maatschappelijke betrokkenheid en inzet van vrijwilligers.
- De **krachte op de arbeidsmarkt** belemmert de economische groei en zorgt voor allerlei maatschappelijke problemen
- **Inflatie & stijgende kosten**: Steeds meer huishoudens, ook op het platteland, kunnen de stijgende kosten van energie en wekelijkse boodschappen niet meer opbrengen en vervallen in schulden.
- Toenemende **kansongelijkheid** op het platteland
- **Verdwijnen van fysieke voorzieningen** door schaalvergroting, digitalisering, grotere mobiliteit en afnemen subsidies, bijvoorbeeld lokale omroep, openbaar vervoer, geldautomaten
- **Klimaatverandering** en de gevolgen daarvan in het gebied
- **Bodemdaling**.
- **Biodiversiteit** staat onder druk door onder andere ontwikkelingen in de landbouw, recreatie en bedrijfsleven.

- **Conflicterende belangen** tussen agrarische sector, natuur en recreatief-toeristische ontwikkelingen.
- **Grondstoffenschaarste**
- **Vervuiling** vanuit stedelijk gebied/industrie

Onderstaand schema geeft de relatie tussen de belangrijkste sterkten, zwakten, kansen en bedreigingen op hoofdlijnen weer, die in de ontwikkelingsperspectieven verder worden uitgewerkt.

	Sterkten	Zwakten
Kansen	<u>"Groeiveld"</u> • Nabijheid stedelijk gebied met ca. 237.927 inwoners rondom de Alblasserwaard + aantrekkelijk landelijk gebied als tuin van de Randstad • Bewustwording & belangstelling voor lokaal geproduceerd voedsel + economisch sterke en professionele agrarische sector • Onbenut arbeidspotentieel vanuit stedelijke gebieden rondom + economisch sterke en professionele agrarische sector en aanwezigheid innovatieve bedrijven met grote personeelsbehoefte • Veel ruimte (letterlijk en figuurlijk) voor ontwikkeling Biobased Economy & Duurzame energie + aanwezigheid innovatieve bedrijven en onderwijsinstellingen	<u>"Verbeterveld"</u> • Nabijheid van de stad – naar binnen gerichtheid plattelandsbevolking • Bewustwording & belangstelling vanuit stad voor lokaal geproduceerd voedsel - onvoldoende branding van lokale producten & diensten • Nieuwe vraag vanuit de stad naar rust/ruimte en ontspanning – ontbreken van verdienmodellen voor onderhoud landschap/karakteristieke gebouwen • Veel ruimte voor ontwikkeling op gebied van Biobased Economy, Circulaire Economie en Duurzame Energie – Relatief weinig hoger opgeleiden in het gebied om nieuwe concepten te ontwikkelen • Wet-en regelgeving tbv circulaire economie – systemische onbalans en verarming door lineaire economie
Bedreigingen	<u>"Verdedigveld"</u> • Klimaatverandering + aanwezigheid innovatieve mkb bedrijven • Bodemdaling + aanwezigheid innovatieve mkb bedrijven en sterke agrarische sector • Conflicterende belangen tussen agrarische sector, natuur en recreatieve ontwikkelingen + gedeelde waarden • Grondstoffenschaarste + aanwezigheid innovatieve bedrijven	<u>"Problemenveld"</u> • Conflicterende belangen tussen agrarische sector, natuur en recreatieve ontwikkelingen • Toename complexiteit maatschappelijke opgaven - Versnippering van netwerken en organisaties • Klimaatverandering - Relatief weinig hoger opgeleiden in het gebied • Inflatie/stijgende kosten levensonderhoud – onevenredige verdeling van de toegenomen welvaart

Ontwikkelingsbehoeften en prioriteiten

Uit de SWOT-analyse volgt dat de ontwikkelingsbehoeften, die het meest aansluiten bij de prioritaire ontwikkelbehoeften van LEADER Nationaal Strategisch Plan (NSP), in het beoogde LEADER gebied Alblasserwaard liggen op het gebied van landbouw, natuur, sociale inclusie en ondernemersklimaat. In LEADER NSP zijn deze behoeften gedefinieerd als 'Aantrekkelijker platteland voor wonen en recreëren (N23)' en 'Aantrekkelijker ondernemers en werkklimaat (N24)'. De overige behoeften in het NSP zijn gedefinieerd als: Klimaatmitigatie: lagere broeikasgasemissies en grotere koolstofvastlegging (N12), Klimaatadaptatie: lagere ecologische, economische schade en waterkwantiteit (N13), Opwekken duurzame energie en energiebesparing (N14), Betere chemische en biologische waterkwaliteit (N15), Versterkte natuurlijke weerbaarheid en waterbergend vermogen landbouwbodems (N16), Betere luchtkwaliteit: minder emissies van broeikasgassen, geurstoffen en fijnstof (N17), Meer en herstel van biodiversiteit (N18) en Behoud en herstel van (cultuur)landschappen (N19). Ook deze zijn relevant voor de urgente en prioritaire uitdagingen waar de Alblasserwaard voor staat:

- Landbouwtransitie: Er gebeurt al veel op ons platteland, maar er is nog veel meer te doen. De landbouw staat voor grote uitdagingen om te kunnen voldoen aan alle wettelijke eisen, bijvoorbeeld op het gebied van stikstof en biodiversiteit. Mede door veranderende maatschappelijk vraag, afnemend maatschappelijk draagvlak voor de huidige gangbare landbouw en o.a. klimaatverandering groeit de behoefte aan innovatieve oplossingen om de

melkveehouderij te verduurzamen en daarnaast is er behoefte aan nieuwe vormen van duurzame landbouw, die gedijt op nattere grond. Door het Veenweiden Innovatiecentrum (VIC) zijn daarvoor reeds verschillende opties onderzocht. Ook wordt er in de regio volop geëxperimenteerd met teelten die als bouw materiaal kunnen worden ingezet ("verbouwen voor de bouw"). Afgezien van de bodemdaling zijn er nog andere factoren die de traditionele melkveehouderij in het veenweidegebied op termijn beperking opleggen. De kavelstructuur van het landschap maakt slechts een relatief beperkte schaalvergroting mogelijk. Over de gevolgen van het (versneld) afbouwen van de derogatie zal leiden tot hogere kosten voor de melkveehouder in het gebied. Het verdienmodel van zijn onderneming wordt hierdoor steeds kwetsbaarder. Landbouwgrond is schaars en er komen steeds meer maatschappelijke opgaven op het boeren erf. De melkveehouder in het veenweidegebied kan er ook voor kiezen sterker in te zetten op de thuismarkt en daarvoor nieuwe producten ontwikkelen. De nabijheid van de grote steden maakt dat tot een aantrekkelijke optie omdat die thuismarkt van voldoende omvang is en heel nabij. Met de afzet van (eind)producten in de omliggende steden heeft de melkveehouder meer grip op zijn onderneming: hij weet (beter) wie zijn klanten zijn. Het succes van zijn onderneming is veel minder afhankelijk van niet-beïnvloedbare factoren. Een ontwikkeling van de relatie met de stad biedt mogelijkheden voor ontwikkeling van nieuwe producten, diensten en nieuw ondernemerschap. De marketing, ontwikkeling en verkoop van nieuwe producten en diensten kan ook de basis zijn voor nieuwe, regionale coöperaties.

- Bodemdaling en klimaat: Het gebied kampt al eeuwen met bodemdaling, maar de bodem is intussen verder gedaald en de bemalingscapaciteit evenredig vergroot. Op sommige plaatsen ligt het maaiveld op dit moment zo'n zeven meter onder NAP. Het moment waarop het (in elk geval op die laaggelegen plaatsen) het niet langer verantwoord is om een verdere bodemdaling te accepteren en de bemaling voort te zetten komt steeds dichterbij. Behalve de nadelige gevolgen voor bebouwing, logistiek en landbouwkundig gebruik, is ook de CO₂ emissie als gevolg van bodemdaling ongewenst. De bodemdaling problematiek vraagt om innovatieve oplossingen die samen met de bedrijven en onderzoeksinstellingen in en buiten het gebied moeten worden ontwikkeld.
- Natuur- en landschapsbeheer: Het gebied heeft een rijke natuur- en landschapswaarde, maar zowel de biodiversiteit als de karakteristieke cultuurlandschappen staan onder druk door ontwikkelingen als klimaatverandering, landgebruik door o.a. de landbouw maar ook energiewinning, recreatie, wonen en bedrijvigheid. Er is behoefte aan regie op ruimte, waardoor meer duidelijkheid komt over wat waar wel en niet kan. Er zijn creatieve manieren om verschillende functies te combineren of naast elkaar een plek te geven nodig, rekening houdend met de ecologische draagkracht en de cultuurhistorische waarde van de landschappen in het gebied.
- Ondernemings- en werkklimaat: De Alblasserwaard kent een sterke ondernemersmentaliteit. Hoewel de bedrijven zich hebben georganiseerd, is dit nog wel versnipperd. Er zijn verschillende netwerken en ondernemersverenigingen actief en zowel grote als kleine bedrijven werken samen aan verduurzaming, o.a. Blauwzaam, Groene Cirkels Kaas-en Bodemdaling etc. Daarnaast bedrijven signaleren bedrijven dat ontbreken van voldoende beschikbaar gekwalificeerd personeel een bedreiging vormt voor de continuïteit van de bedrijvigheid in de regio. Voor een vitale plattelandseconomie zijn gezonde bedrijven onmisbaar. Er is behoefte betere aansluiting tussen onderwijs en de arbeidsmarkt en er is behoefte aan meer en nieuwe leer-ecosystemen: meer samenwerking tussen onderwijs, vrijwilligers en maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven, zodat kan worden ingespeeld op de leerbehoefte van verschillende 'typen' leerlingen en mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Zodat het onderwijs meer aansluit bij leerlingen en hun vaardigheden en ook bij de vragen van de arbeidsmarkt.
- Samenwerking: Hoewel de verschillende sectoren en netwerken in het gebied goed georganiseerd zijn (agrarische sector, bedrijfsleven, maatschappelijk middenveld, onderwijs), is een vaak genoemd aspect dat er te weinig echte samenwerking bestaat tussen de verschillende netwerken en organisaties en dat men elkaar nog te weinig weet te vinden. De Alblasserwaard heeft weliswaar alle elementen in zich voor een kansrijke transitie, maar het is wel noodzakelijk dat deze elementen nog met elkaar in verbinding worden gebracht.

Ontwikkelingsperspectief

Op basis van de ontwikkelingsbehoeften en de SWOT-analyse hebben we de ontwikkelperspectieven gedefinieerd door de groei-verbeter-verdedig-en probleemvelden verder uit te werken.

Groeiveld: Eigen sterkten te benutten + inspelen op kansen van buitenaf

Er is grote belangstelling vanuit de stad voor hetgeen we als plattelandsgebied te bieden hebben. Hier liggen kansen om nieuwe producten en markten te ontwikkelen, waarbij de nieuwe vraag vanuit de stad centraal staat (vraaggericht aanbod ontwikkelen). Door de ondernemende mentaliteit en innovatiekracht die in het gebied aanwezig is, kunnen we deze kansen verzilveren. Tijdens de vorige LEADER-periodes zijn hier de eerste stappen toe gezet, maar er is nog een groot onbenut potentieel, wat de komende jaren verder uitgewerkt kan worden. Daarnaast biedt de aanwezigheid van innovatieve bedrijven kansen om ontwikkelingen m.b.t. Biobased Economy, Circulaire Economie en Duurzame Energie in het gebied stevig vorm te geven. Hoewel het tegenstrijdig lijkt, bieden crises grote kansen voor verandering, omdat de urgentie en noodzaak in een crisis breder worden gevoeld. Op dit moment is er sprake van chaos en crises, denk aan natuurbeleid (stikstof), klimaat- en energiecrisis. De hoge mate van samenwerking tussen de agrarische sector en de gemeenten bieden hierin een grote kans om op gebiedsniveau innovatieve ontwikkelingen in gang te zetten. Het zelforganiserende vermogen in het gebied versterkt de mogelijkheden en kansrijkheid. Eerder heeft het gebied al laten zien dat zij tot grote dingen in staat zijn: agrarisch natuurbeheer is in de Alblasserwaard ontstaan, de grootste ruilverkaveling van Europa vond in de Alblasserwaard plaats. De ruimte voor deze ontwikkelingen en het ondernemerschap van de bevolking zijn aanwezig om opnieuw grote ontwikkelingen in gang te zetten. Dit sluit naadloos aan op de LEADER kenmerken “innovatie” en “bottom-up”.

Verbeterveld: Door in te spelen op kansen van buitenaf de eigen zwakten opheffen

Van oudsher is de bevolking naar binnen gericht en doet het gebied (te) weinig aan branding van lokale producten en diensten. De toenemende belangstelling vanuit de stad in combinatie met de nabijheid van de stad biedt een prachtige kans om dit patroon te doorbreken. LEADER biedt ruimte om te experimenteren met nieuwe coalities, waarbij stedelingen en plattelandsbevolking samenwerken en nieuwe netwerken gevormd worden die leiden tot innovatieve producten en diensten die zonder deze samenwerking niet gerealiseerd zouden worden. Door de kansen op het gebied van Biobased Economy, Circulaire Economie en Duurzame energie te benutten, kan het gebied het profiel van het Groene Hart als “Groene Economie” versterken. Hiervoor is nodig dat wordt samengewerkt tussen verschillende sectoren en verschillende schakels in de keten. Op het platteland kijken mensen naar elkaar om en zorgen voor elkaar, waardoor het onbenutte arbeidspotentieel pas later zichtbaar wordt. De kracht van deze samenlevingsvorm zou beter benut kunnen worden als we de inwoners aantrekkelijk werk in de eigen regio kunnen bieden. Op alle niveaus en voor iedereen. Daarnaast biedt de strengere wet- en regelgeving als kans van buiten af, mogelijkheden om via innovatieve oplossingen eigen zwakten op te heffen op het gebied systemische onbalans en verarming door lineaire economie. Wetgeving “dwingt” bedrijven in plaats van lineaire naar circulaire bedrijfsvoering om te gaan. LEADER stimuleert initiatieven die vanuit een integrale en multisectorale aanpak tot stand komen.

Verdedigveld: Door sterkte te benutten constructief omgaan met bedreigingen van buitenaf

Klimaatverandering heeft ook voor ons gebied veel gevolgen. Daarnaast is de bodemdaling van oudsher een gegeven. Deze onafwendbare ontwikkelingen dwingen tot innovatieve oplossingen, waarbij we de aanwezige innovatiekracht en ondernemende mentaliteit die in het gebied aanwezig is moeten benutten. Een andere mogelijke bedreiging vormt het feit dat er sprake is van conflicterende belangen tussen agrarische sector, natuur en recreatieve ontwikkelingen. De gedeelde waarden en de sterke eigen verantwoordelijkheid van de bevolking, bieden het vertrouwen dat we in het gebied op constructieve wijze een oplossing kunnen vinden en conflicten kunnen vermijden. Initiatieven die bottom-up tot stand komen hebben de grootste slagingskansen vanwege het draagvlak. In het verlengde van het verdedigveld ligt ook dat grondstoffenschaarste kan worden beperkt als we via innovatief ondernemerschap circulaire bedrijvigheid weten te organiseren. Op die manier blijven grondstoffen in de circulaire keten en zijn er minder grondstoffen nodig. Hierin kan LEADER een belangrijke stimulerende rol spelen.

Probleemveld: Eigen zwakten die opgeheven moeten worden om bedreigingen van buitenaf het hoofd te kunnen bieden

De vraagstukken op het gebied van klimaatverandering en bodemdaling vragen om innovatieve oplossingen waar naast gedegen gebiedskennis, ondernemersgeest en een innovatieve inslag ook (technische) knowhow nodig. In het gebied zelf zijn relatief weinig hoogopgeleiden werkzaam. Door samenwerking met kennisinstellingen en partijen van buitenaf, kan deze zwakte worden opgeheven en kunnen de bedreigingen van buitenaf het hoofd worden geboden. Ook een uitdaging

waarmee we aan de slag gaan, is de toenemende kansenongelijkheid in het gebied. Deze wordt versterkt door de huidige economische ontwikkelingen. Doordat armoede lang verborgen blijft op het platteland, is het lastig om dit vraagstuk goed in beeld te krijgen. Tegelijkertijd biedt datzelfde platteland mogelijkheden voor de oplossing omdat mensen bereid zijn zich in te zetten voor elkaar. Door burgers en bedrijven ruimte te geven voor innovatieve oplossingen, worden de kansen vergroot dat initiatieven effect hebben en slagen. Een andere uitdaging die moet worden aangegaan is het opheffen van de versnippering die er in het gebied van oudsher is en die belemmerend werkt voor ontwikkelingen. De voorliggende vraagstukken vragen om samenwerking. Hier biedt LEADER mogelijkheden om de nodige samenwerking vanuit gedeelde waarden te organiseren.

2.3 Krachtenveldanalyse

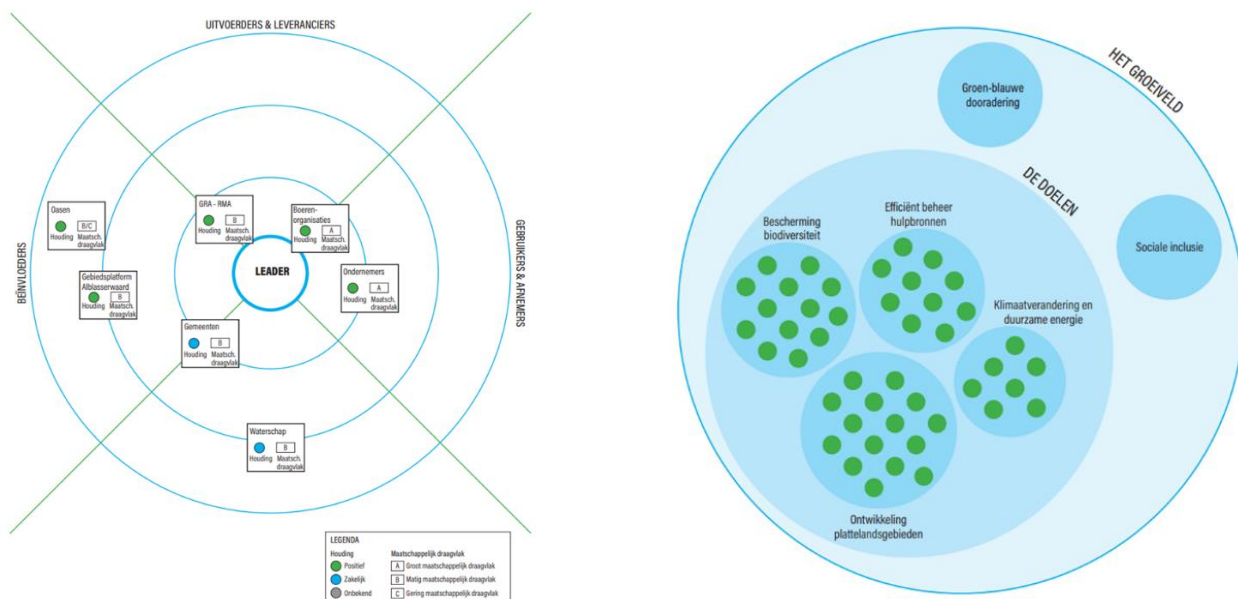
In de Alblasserwaard e.o. is groot aantal (maatschappelijke) organisatie is actief in het gebied. Deze organisaties zijn belangrijke belangengroepen, die hun inbreng hebben geleverd aan deze strategie. Tevens zijn de meeste van deze belangengroepen de doelgroep van deze Lokale Ontwikkeling Strategie om projectvoorstellen en subsidieaanvragen in te dienen of als kennis- dan wel samenwerkingspartner in projecten te participeren. Een niet-uitputtende lijst met de beschrijving van deze belangengroepen, onderverdeeld in de voor deze strategie relevante categorieën, volgt in onderstaande tabel.

Actor	Rol
Agrarische Sector	
AJK Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Het Agrarisch Jongeren Kontakt (AJK) is de vereniging van, voor en door jonge boeren in het gebied en behartigt de belangen voor de leden en versterkt de onderlinge contacten tussen agrarische jongeren in de Alblasserwaard. Zij participeren in diverse netwerken en processen, waaronder het NPLG proces.
LTO	LTO zet zich in voor de belangen van de agrariërs, onderhoudt nauwe contacten én in overleg met de gemeente, haar inwoners, het waterschap en de provincie. Daarnaast initieert en participeert LTO in diverse projecten en processen op het gebied van duurzame landbouw, bodem, klimaat en biodiversiteit, bijvoorbeeld DAW, NPLG.
ANV Den Hâneker	Den Hâneker (1994) is een voortrekker als vereniging van agrariërs en (streek)bewoners om samen te werken aan een agrarisch natuur- en landschapsbeheer in de Alblasserwaard. Zij zetten zij zich in voor een kleurrijke en toekomstbestendige waard in een rijk cultuurhistorisch landschap met oog voor water, natuur en klimaatopgaven.
Agrarisch Collectief AV	Sinds 2015 een verplichte werkvorm. De collectieve aanpak in het agrarisch natuur- en landschapsbeheer zorgt voor meer betrokkenheid van boeren bij het beheer en meer flexibiliteit om maatregelen aan te passen aan omstandigheden in het veld. In de regio bestond deze samenwerking al langer en intensiverde om de ecologische condities voor het bereiken van de doelen van de Vogel- en Habitatrichtlijn en de Kaderrichtlijn Water te verbeteren om het unieke landschap te behouden voor toekomstige generaties
Groene Cirkel Kaas & Bodemdaling	Deze Groene Cirkels bestaat uit een uitgebreid netwerk van innovatieve bedrijven, kennisinstellingen, overheden en maatschappelijke organisaties. De partners werken gezamenlijk aan duurzaamheidsoplossingen, waarbij de natuur een belangrijke rol speelt. Zo brengen we de natuur en economie beter in balans en dragen wij actief bij aan een betere leefomgeving, een circulaire economie en een gezonde toekomst.
Bond Boerderijzuivelbereiders voor	Kaasproductie in de Alblasserwaard is een traditionele manier van circulair werken in de melkveehouderij. De Bond van Boerderij-zuivelbereiders organiseren gezamenlijk aandacht voor de vermarkting van kaasproducten uit de streek, dichtbij en verder weg in de stad. Kaas is een grondgebonden product.
Natuur organisaties	
Natuur- en Vogelwacht “De Alblasserwaard” (NVWA)	NVWA (1969) is een vereniging met als doel het beschermen en in kaart brengen en geven van educatie over de natuur en landschap in de Alblasserwaard. Voorop staat het bevorderen van het natuur- en milieubesef door middel van educatieve activiteiten. Natuur en landschap krijgen aandacht in de vogel-, zoogdieren, planten en insecten-, weidevogel-, educatie-, planologie- en knotwerkgroepen, natuurlijk genieten van de natuur en landschap. Ook wordt door leden meegewerkt aan het in standhouden van door particulieren of organisaties, in de Alblasserwaard, verworven natuurgebieden.
SBB	Staatsbosbeheer beheert niet alleen bossen maar beheer ook vele hectares grasland met grote natuurwaarde. Waaronder Natura 2000 gebieden. De hoogste donk in het vlakke

	land, De Brandwijkse Donk is kerngebied van de Donkse Laagten, de polders Langenbroek en Kortenbroek omvattend natuurreserveaat voor weidevogels.
ZH Landschap	Beheerder van Natura 2000-gebied de Zouweboezem en eigenaar van een eendenkooi in de Alblasserwaard.
Nederlandse Bijenhoudersvereniging Gorinchem en omstreken	Afdeling Gorinchem e.o is een actieve enthousiaste vereniging met ca 67 leden. De imkers wonen zowel in de Giessenlanden, Molenlanden, Gemeente Altena als in Vijfheerenlanden. Organiseren tal van activiteiten voor onze leden. (lezingen, stalbezoeken, cursussen voor beginnend imkers en gevorderden, open imkerijdagen etc.) Belangrijke partner voor biodiversiteitsverbetering.
Recreatie & Toerisme	
Den Hâneker	Naast agrarisch natuurbeheer, zet Den Hâneker zich ook actief in op het gebied van recreatie- en toerisme zetten zij zich in o.a. via het exploiteren van platform Ontdek de polder van de Alblasserwaard
Avonturenboerderij Molenwaard en Vakantiepark Molenwaard	Streekcentrum Ooievaarsdorp Liesvelt (1999) was een begin van een grootschaligere ontwikkeling van recreatie en toerisme passend bij het stimuleren van Agrotourisme. Sinds de exploitatie van de Avonturenboerderij (2017) is het profiel van (agro)toerisme in de regio flink opgeschaald. De bijbehorende verblijfsrecreatie die in de regio ontbrak is met Vakantiepark Molenwaard (2021) toegevoegd.
Stichting Natuur- en Recreatiegebied Slingelandse Plassen	Het beheer van dit van origine provinciale natuur- en recreatiegebied (1987) in de volksmond genoemd “de Slingelandse plasjes” wordt door regionale organisaties sinds 2020 door beheerd. De vis-, natuur- jacht, en fietsverenigingen hebben een nieuwe Stichting opgericht (2022) om recreatie en beheer breder en met nieuwe groepen (polderbos) in stand te houden en door te ontwikkelen.
Stichting Groene Hart (SGH)	Stichting Groene Hart is actief met (historische) verenigingen om de Hollandse Waterlinie die door het gebied liep, in het landschap zichtbaar te houden. Fiets- en wandelroute en markeren van kenmerken van de vestingsteden.
Recreatie & Toerisme netwerken (SVR, PRET netwerk, VVV etc.)	De eerste en grootste organisatie van kamperen-bij-de-boer, Stichting Vrije Recreatie (1970) is in de regio begonnen en promoot het platteland als ook geschikt voor recreatie. De regio kent een fietsknopennetwerk en maakt onderdeel uit het wandelnet Zuid-Holland.
Jongeren	
Middelbare Scholen	In de regio zijn verschillende middelbare scholen. In Ottoland is een vestiging van Yuverta, voor groen onderwijs. Een kleine school waar bijna iedereen elkaar kent. Natuur en Landschap en duurzaam groen beheer is belangrijk voor de agrarische sector. Gewerkt wordt met netwerkend leren van alle huidige ontwikkelingen in de landbouw. Ook de verbinding van het onderwijs en de vraagstukken van de regio is belangrijk om regionale oplossingen van het onderwijs te vragen, zowel voor de jongeren op school als voor alle werkenden, een Leven Lang Leren. Gewerkt wordt aan een Groene Campus in Ottoland. Gorinchem kent meerdere scholencluster met een vestiging van het DaVinci en in de nabije toekomst de grootste vmbo school voor techniek 't Gilde. Ook hier wordt gewerkt aan campusvorming onder de noemer I-lab.
Overheden	
Provincie Zuid-Holland	Veel van de ontwikkelingen die via het Rijk worden ingezet, komen via de Provincie in de Alblasserwaard. Denk hierbij aan de NSP-maatregelen, waaronder dit LEADER programma, maar ook de uitvoering van het NPLG, de RES etc.
Gemeente Molenlanden	De verschillende gemeenten in de regio zetten zich in voor een breed scala aan ontwikkelingen in het gebied. Gemeente Molenlanden is in dit LEADER programma penvoerder namens de Lokale Actie Groep LEADER Alblasserwaard.
Gemeenten Drechtsteden, gemeente Gorinchem	De gemeenten Alblasserdam, Papendrecht, Sliedrecht en Hardinxveld-Giessendam vormen samen de noordrand van de Drechtsteden en Gorinchem als onderdeel van de Alblasserwaard met als verbinding de transportlijnen, Merwedelingelijn, de A15 en de Betuwelijn. Aan de noordzijde van de verkeersinfrastructuur begint de open ruimte van het Groene Hart.
Gemeenschappelijke Regeling Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Waar de subregio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden begin deze eeuw nog acht gemeente omvatte, zijn het er in de regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden nu twee gemeenten (Zuid-Holland) en één (Utrecht). De Gemeenschappelijke Regeling heeft een kleiner wordend taakveld.

Waterschap Rivierenland (WSRL)	Waterschap Rivierenland (2002) is verantwoordelijk voor de waterkwaliteit en -veiligheid en waterbeschikbaarheid in de Alblasserwaard. Ook heeft ze de wegentaak voor de wegen buiten de bebouwde kom in de regio. Speerpunten van beleid: energie, klimaat, grondstoffen en kennis delen. WSRL zal als agenda lid verbonden zijn aan de Lokale Actie Groep en blijft op deze manier dicht bij de uitvoering van de Lokale Ontwikkeling Strategie aangesloten.
Oasen	Oasen is een drinkwaterbedrijf dat dit jaar 140 jaar bestaat. In onze regio wordt water gewonnen door diep grondwater en (ondiep) oevergrondwater. Er zijn meerdere zuiveringsstations.
Arbeidsmarktregio Gorinchem	De gemeenten Gorinchem, Molenlanden en Vijfheerenlanden werken samen aan het voorzien van voldoende medewerkers voor de arbeidsmarkt. Het is een krappe arbeidsmarkt, een lage werkloosheid en een grote arbeidsparticipatie. Ruim 85% van de werkgelegenheid behoort tot het Midden- en Kleinbedrijf.
SitY Academy	De maakindustrie vraagt veel personeel in de regio. Mensen die werkloos (dreigen te) worden kunnen vaardigheden op doen bij de ambachtsschool nieuwe stijl.
Matchmakers	Jongeren die zonder diploma van school gaan hebben minder kansen op de arbeidsmarkt. De MatchMakers begeleiden jongeren tot en met 27 jaar, zonder diploma op Havo-, Vwo- of MBO-2 niveau en zonder vast werk of inkomen, bij het vinden van werk of scholing. Een samenwerking van gemeenten in de regio Zuid-Holland Zuid.
Ondernemers	
Stichting Blauwzaam	Stichting Blauwzaam is een netwerk waarbinnen toekomstgerichte, innovatieve ondernemers hun krachten bundelen en samenwerken om de duurzame impact in de Alblasserwaard te vergroten
Diverse ondernemersverenigingen	De Alblasserwaard kent meer dan 10 ondernemersverenigingen, die lokaal actief zijn om hun (MKB) ondernemers te verbinden, kennis uit te wisselen en ontwikkelingen in gang te zetten.
Maatschappelijke Organisaties	
Stichting Schuldhulp Molenlanden	SchuldHulp Molenlanden coördineert het project lokaal en begeleidt de vrijwilligers die werkzaam zijn.
Stichting Voedselbank	Lokale initiatieven in meerdere plaatsen, Alblasserdam, Papendrecht, Sliedrecht, Giessenlanden-Zederik
Gebiedsplatform Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Vele organisaties binnen de regio Alblasserwaard houden zich bezig met instandhouding en bevorderen van cultuur, natuur, toerisme, (agrarische) economie, historie, water, enzovoorts in de regio. Het gebiedsplatform brengt meningen en feiten van de vele organisaties gebundeld in overleg met derden. Het overlegplatform geeft (on)gevraagde adviezen aan overheden en andere instanties.
Overig	
Energiecoöperaties Molenlanden De Knotwilg	Energiecoöperatie Molenlanden is opgericht door en voor inwoners uit de Alblasserwaard met als doel het samen opwekken van duurzame energie bij ons in de buurt. Energiecoöperatie de Knotwilg, gaat energie opwekken met windmolens in Gorinchem en in Vijfheerenlanden.
Gebiedscoalitie Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Een verzameling van projecten gericht op duurzame gebiedsontwikkeling van de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden (A5h) onder de naam GroenBlauw Verbindt. Drie thema's: Veen in Beweging (Agrarisch); Verdubbeling biodiversiteit (natuur) en Beleving van het landschap (recreatie en toerisme).
Dorpsraden/klankbordgroepen	Ieder dorp in de Alblasserwaard heeft een lokale klankbord groep waarin burgers zich inzetten voor de leefbaarheid van hun dorp.
Duurzaam Molenlanden	Zij verbinden initiatieven en projecten rondom de thema's Energietransitie, Biodiversiteit, Klimaatadaptatie en Circulariteit om een duurzame en klimaatbestendige regio te worden.

Mapping:

Afbeelding: schematische weergave betrokkenen bij opstellen LOS Afbeelding: stakeholdermapping in relatie tot thema's LOS

3 Strategie

3.1 Strategie, thema's en algemene doelstellingen, inclusief visie daarop

In de Alblasserwaard hebben we inmiddels meer dan 20 jaar ervaring met LEADER. De meerwaarde van de LEADER aanpak heeft zich bewezen via de vele kleinschalige projecten die allen op unieke wijze bij hebben gedragen aan de leefbaarheid en vitaliteit van het gebied. Dit zijn soms projecten die tot radicale innovaties leiden, maar veel vaker gaat het om incrementele innovaties, vernieuwingen via kleine stapjes en kleinschalige experimentele projecten die in staat zijn grote impact te maken voor de omgeving.

Om je als gebied aan te kunnen passen aan de voortdurende veranderende omgeving is innoveren noodzakelijk. We richten ons met deze strategie op initiatieven waar de LEADER aanpak het verschil kan maken en we zetten in op projecten waar de LEADER aanpak maximale meerwaarde heeft: bottom-up, gebiedsgericht, integraal en op basis van een multisectorale en multistakeholder samenwerking. Deze vormen van samenwerking zullen, meer nog dan in het verleden, een onlosmakelijk onderdeel moeten vormen van initiatieven die om ondersteuning vragen.

Met LEADER beogen we zowel technische als sociale innovaties van onderop te stimuleren. Innovatie bevat enerzijds het genereren van vernieuwende ideeën, concepten en ontwikkelingen die in potentie de status "innovatie" kunnen bereiken en anderzijds het succesvol toevoegen van waarde aan een product, dienst, proces of samenwerking door te investeren in de implementatie van vernieuwende ideeën, concepten en ontwikkelingen. Projecten kunnen ook gaan over bestaande ideeën die op een nieuwe manier worden toegepast, "in een nieuw jasje" worden gestoken of een mix van bestaande ideeën die voor het eerst gecombineerd worden. LEADER stimuleert samenwerking waarbij verbindingen gelegd worden tussen zaken, concepten en partijen die daarvoor nog niet met elkaar verbonden waren. Aangezien het LEADER programma met name bedoeld is om de plattelandseconomie een impuls te geven, ligt het zwaartepunt van deze strategie op de investeringsprojecten, die leiden tot versterking van de regionale economie en verbetering van de leefomgeving. Hiermee wordt de bestaande innovatiekracht en ondernemersmentaliteit in het gebied benut.

Voordat er voldoende uitzicht is op een kansrijke innovatieve business case om de noodzakelijke investeringen van een initiatief rendabel te maken, moet echter vaak eerst nog het nodige worden gedaan: vragen over de technische, juridische, economische, maatschappelijke haalbaarheid moeten worden onderzocht en beantwoord; Soms moeten eerst prototypes worden ontwikkeld en testen en experimenten worden uitgevoerd. Naast steun voor projecten, stellen we daarom ook budget beschikbaar voor het versterken/doorontwikkelen van ideeën/pilots/experimenten. Dit budget voor innovatieve ideeën/pilots/experimenten wordt als subcategorie in het openstellingsbesluit en in de begroting opgenomen. Deze categorie kent een eigen beoordelingssystematiek (zie hoofdstuk 7).

Innovatie wordt binnen LEADER gedefinieerd aan de hand van de volgende criteria:

- Liggen in het ontwikkelen van producten en diensten specifieke lokale elementen besloten liggen, die nog niet eerder in het gebied zijn toegepast;
- Gaat het om nieuwe methoden waarmee het eigen menselijk, natuurlijk en/of financieel potentieel van het gebied kan worden gebundeld en zodoende beter worden benut;
- Is er sprake van combinaties van en verbindingen tussen economische sectoren die van oudsher van elkaar gescheiden zijn;
- Is er sprake van originele vormen van organisatie en betrokkenheid van de plaatselijke bevolking bij het besluitvormingsproces en bij de uitvoering van het project?
- Heeft de innovatie een voorbeeldwerking?

Thema's

Het LEADER budget is beperkt en dat betekent dat het nodig is om focus aan te brengen in de thema's en doelen die we via LEADER steunen. Op die manier kunnen we wel impact maken op de gekozen thema's. We beperken ons daarom tot twee thema's en we zetten binnen deze thema's in op initiatieven die leiden tot een maximaal multipliereffect. We streven ernaar zoveel mogelijk synergie te bereiken en met de beschikbare publieke Europese en provinciale euro's zoveel mogelijk private investeringen (in geld, tijd en kennis) aan te trekken. Het betekent ook dat we met het LEADER programma geen dingen doen of ondersteunen die elders, via andere programma's en regelingen, al voldoende zijn belegd.

Uitgangspunt is verder dat initiatieven, op zijn minst in intentie en potentie, ook een economische impact in het gebied moeten genereren. LEADER gaat immers over samenwerken aan de ontwikkeling van de *plattelandseconomie*. Daarbij benoemen we nadrukkelijk dat LEADER een totaalprogramma is, waar subsidie een onderdeel van uit maakt. Dat betekent dat wij niet uitsluitend de gesubsidieerde projecten waardevol vinden voor een goed resultaat. Ook de projectideeën en conceptplannen die aan de LEADER groep worden voorgelegd, die niet tot LEADER subsidie leiden kunnen wel essentieel bijdragen aan de ontwikkeling van de plattelandseconomie. De adviezen, het verbinden met andere partijen uit ons netwerk etc. om deze plannen sterker te maken, beschouwen we ook als onderdeel van de impact die het LEADER programma heeft op het gebied.

Op basis van de uitkomsten van het gebiedsproces en de actuele ontwikkelingen in de Alblasserwaard zijn de volgende thema's en doelen gekozen voor LEADER Alblasserwaard 2023-2027:

1. De Alblasserwaard als groen/blauwe regio

In Nederland liggen de grootste uitdagingen op het gebied van biodiversiteit, klimaat, bodem & waterkwaliteit. Het Nationaal Strategisch Plan zet in op innovatie. Het ontwikkelen van kennis over deze aandachtsgebieden is hard nodig om de noodzakelijke omslag naar duurzame toekomst te kunnen maken. Ook voedselzekerheid en een eerlijk landbouwincome zijn hoofddoelen van het GLB. Uit de SWOT-analyse komt naar voren dat ook in de Alblasserwaard op dit thema vele uitdagingen liggen en dat deze thema's tegelijkertijd vele kansen bieden voor de ontwikkeling van het gebied. Door deze Lokale Ontwikkeling Strategie willen we investeringen stimuleren, waarmee o.a. nieuwe verdienmodellen worden gegenereerd. Enerzijds richten we ons hierbij op het ontwikkelen van ecosysteemdiensten, met heldere KPI's en anderzijds richten we ons op de verduurzaming van de (agrarische) economie. De projecten die we beogen creëren maatschappelijke waarde uitgedrukt in euro's toegevoegde waarde aan natuurlijk kapitaal van de samenleving.

Doelstellingen binnen dit thema:

- een duurzame en economisch toekomstbestendige landbouw vormgeven en versterken
- nieuwe verdienmodellen genereren door diensten te ontwikkelen, aangeboden door boeren & MKB en gericht op & betaald door de maatschappij (overheid & consumenten)
- verbeteren positie van de boer in de keten
- verbeteren biodiversiteit
- duurzaam bodembeheer bevorderen
- waterkwaliteit verbeteren
- circulaire economie versterken
- kleinschalige 'blauw/groene' innovatie starten, in alle verscheidenheid
- polderlandschap & - historie in een modern jasje exploiteren, voor regionale recreanten en interregionale toeristen

2. Iedereen telt en doet mee

Dit thema kent zowel een economische als ook sociaal-maatschappelijke dimensie. De Alblasserwaard kent een gezonde bedrijvigheid. De vraag naar gekwalificeerd personeel is hoog. De overheid heeft op een groot aantal beleidsterreinen hoge ambities geformuleerd, die ervoor zorgen dat op deelmarkten de krapte alleen maar groter gaat worden. Deze ambities doen een beroep op schaars personeel in onder meer de bouw, installatie, techniek, zorg en overheid in het gebied. Tegelijkertijd is werk en inkomen niet voor iedereen vanzelfsprekend. De Ook in de Alblasserwaard zijn er verschillende groepen die niet of minder profiteren van de toegenomen welvaart en de keuzemogelijkheden. Voor steeds meer mensen wordt lastiger wordt om financieel rond te komen, wat leidt tot bijvoorbeeld ongelijke kansen op werk, energietoegankelijkheid of beperkte/geen toegang tot gezonde en duurzame voeding. Daarnaast zien we dat het voor sommige bevolkingsgroepen lastiger is om volwaardig te participeren in de maatschappij en in het arbeidsproces. Tijdens de verschillende bijeenkomsten is duidelijk naar voren gekomen dat de bevolking van de Alblasserwaard intrinsiek gemotiveerd is om zich in te zetten om inclusieve initiatieven te ontplooiën. Dit kan bijvoorbeeld gaan om werkgelegenheid, toegang tot gezond voedsel of meer energiegelijkheid. De projecten die we beogen te steunen met deze strategie, creëren maatschappelijke waarde uitgedrukt in euro's toegevoegde waarde aan het sociaal kapitaal en menselijk kapitaal van de samenleving en bouwen mee aan het vormgeven van een nieuwe economie. Deze strategie stimuleert een inclusieve samenleving waar mensen samen verantwoordelijk zijn voor energiegebruik, kwaliteit van voedsel, eerlijk verdelen van zorgtaken, werken naar vermogen (=kunnen) en kwaliteit van leven. Hierbij wordt verantwoordelijkheid en eigenaarschap voor de eigen leef- werk en woonomgeving terug gegeven aan de burger en krijgen burgers de kans om er iets moois van te maken!

Doelstellingen binnen dit thema:

- Bevorderen werkgelegenheid
- In beeld krijgen van het 'onbenut arbeidspotentieel' in en rondom het gebied is en het onbenut arbeidspotentieel waar mogelijk begeleiden naar de arbeidsmarkt.
- betaalbaar & beschikbaar gezond voedsel voor iedereen
- betaalbare/beschikbare energie voor iedereen, tegengaan energieongelijkheid
- Sociale innovaties stimuleren
- Zorg integreren in reguliere bedrijvigheid en activiteiten
- Toekomstperspectief bieden aan ondernemende jongeren (agrariërs, circulaire start-ups, sociale ondernemingen etc.)
- Begrip en verbinding versterken tussen boer / burger, stad / platteland

3.2 Relatie Lokale Ontwikkeling Strategie en overige relevante programma's

Nationaal Strategisch Plan

Plattelandsontwikkeling in de volle breedte is het hoofdthema van dit LEADER-programma en gebied. Dit wordt via de twee genoemde thema's nader uitgewerkt. In de doelen binnen deze thema's invulling gegeven aan de 4 centrale doelen van het NSP:

- D (SO4) Klimaatverandering en duurzame energie: Bijdragen tot matiging van en aanpassing aan klimaatverandering, onder meer door de uitstoot van broeikasgassen terug te dringen en meer koolstof vast te leggen, duurzame energie te bevorderen en de ontwikkeling van weerbare teeltsystemen.
- E (SO5) Efficiënt beheer van natuurlijke hulpbronnen: Bevordering van de duurzame ontwikkeling en het efficiënte beheer van natuurlijke hulpbronnen zoals water, bodem en lucht, onder meer door de afhankelijkheid van chemische middelen te verkleinen.
- F (SO6) Bescherming van de biodiversiteit: Bijdragen aan tot het tot staan brengen en ombuigen van biodiversiteitsverlies, tot versterking van ecosysteemdiensten en tot de instandhouding van habitats en landschappen.
- H (SO8) Ontwikkeling in plattelandsgebieden: Bevorderen van de werkgelegenheid, groei, gendergelijkheid, sociale inclusie en lokale ontwikkeling in plattelandsgebieden, met inbegrip van bio-economie en duurzame bosbouw

De overige doelen uit het NSP waar deze strategie aan bijdraagt zijn:

- C (SO3): Verbeteren van de positie van de landbouwers in de waardeketen

- G (SO7): Het aantrekken en vasthouden van jonge landbouwers en andere nieuwe landbouwers en bevordering van duurzame bedrijfsontwikkeling in plattlandsgebieden
- I (SO9): SO9 Beter inspelen door de landbouw van de Unie op de maatschappelijke verwachtingen inzake voedsel en gezondheid, onder meer wat betreft hoogkwalitatief, veilig en voedzaam voedsel dat op duurzame wijze is geproduceerd, en voorts vermindering van de voedselverspilling, verbetering van het dierenwelzijn, en bestrijding van antimicrobiële resistentie
- J (XCO): Horizontale doelstelling: de sector moderniseren door kennis, innovatie en digitalisering in de landbouw en in plattlandsgebieden te stimuleren en te delen, en het benutten daarvan bevorderen

Nationaal Programma Landelijk Gebied/Provinciale Programma Landelijk Gebied

De Alblasserwaard is in Zuid-Holland aangewezen als “prioritair” gebied in het kader van het Nationaal Programma Landelijk Gebied. In Zuid-Holland wordt een Strategie “Vitale Veenweiden Zuid-Holland” opgesteld, waar de Alblasserwaard onderdeel van uitmaakt. De opgaven en doelen van het Zuid-Hollandse Programma Landelijk Gebied zijn samengevat in de volgende afbeelding (bron: startdocument PPLG-ZH):

Coalitieakkoorden 2022-2026 Gemeente Molenlanden en omliggende gemeenten / RMA

Deze LOS sluit aan bij thema's uit de coalitie akkoorden van de gemeenten in het gebied. Daarnaast is in de Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden de Regionale Maatschappelijke Agenda (RMA) opgesteld op basis waarvan op regionaal niveau ook invulling wordt gegeven aan de thema's Natuur- en landschap, agrarische economie, bodem, klimaat, arbeidsmarkt en sociale inclusie.

Regionale Adaptatie Strategie (RAS) Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

De RAS is een plan van Waterschap Rivierenland om de regio voor te bereiden op de gevolgen van klimaatverandering, zoals toenemende droogte en hevige neerslag. De RAS richt zich op het versterken van de natuurlijke veerkracht van het gebied, het bevorderen van waterberging en -retentie, het verminderen van de gevolgen van hitte en het aanpassen van de landbouw aan het veranderende klimaat. Er wordt samengewerkt met verschillende stakeholders, waaronder gemeenten, bedrijven en maatschappelijke organisaties, om de doelen van de RAS te realiseren. Ook binnen de RAS wordt gezocht naar innovatieve oplossingen om de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden duurzaam en toekomstbestendig te maken voor de volgende generaties.

3.3 Resultaten

Bijdrage van deze strategie aan de EU-resultaatindicatoren uit het NSP:

- Aandeel van de plattlandsbevolking dat valt onder een plaatselijke ontwikkelingsstrategie: 55.953 inwoners.
- Aandeel van de plattlandsbevolking dat betere toegang tot diensten en infrastructuur door GLB-steun geniet: In principe hebben alle inwoners betere toegang tot een of meer diensten en producten die als gevolg van deze strategie tot stand zijn gekomen;
- Aantal personen dat onder ondersteunde projecten voor sociale inclusie valt: Doelgroep voor deze projecten bestaat uit de volgende schattingen: Naar schatting maken ca. 1500 mensen gebruik van de hulp die de

voedselbank biedt. Daarnaast wordt het onbenut arbeidspotentieel in de Alblasserwaard op 2000 mensen geschat.

In 2027 hebben we met deze Lokale Ontwikkeling Strategie de volgende resultaten bereikt:

Thema	Output indicatoren (kwantitatief)	Outcome indicatoren (kwalitatief)
LOKALE ONTWIKKELING STRATEGIE-Breed	Minimaal 18 initiatieven, zoals onderstaand onderverdeeld over de categorieën en thema's gerealiseerd. 1 uitvoeringsprogramma gerealiseerd	De Alblasserwaard is aantrekkelijker voor wonen en recreëren geworden en het ondernemersklimaat is verbeterd. Samenwerking tussen partijen en belanghebbenden op het platteland tbv duurzame ontwikkeling van de Alblasserwaard is versterkt en inspirerende projecten hebben verandering in gang gezet.
Innovatieve projectideeën/pilots/experimenten	Minimaal 8 projectideeën hebben steun ontvangen voor nadere uitwerking van het idee/het uitvoeren van een kleinschalig project/pilot/experiment Minimaal 4 van deze ideeën leiden tot een vervolgproject	Nieuwe vormen van samenwerking zijn ontstaan Opgedane kennis en ervaring is gedeeld met en beschikbaar voor de overige stakeholders in de regio
Investeringsprojecten: thema 1: De Alblasserwaard als groen/blauwe regio	Minimaal 6 projecten gerealiseerd	Innovaties op het gebied van toekomstbestendige landbouw zijn verder versterkt met allerlei pilotprojecten, waardoor er steeds meer verbanden bestaan tussen 'oude' bedrijven en nieuwe technologieën. Meer boeren maken gebruik van technische innovaties en nieuwe verdienmodellen en weten hierdoor een rendabele bedrijfsvoering te handhaven en hun positie in de keten te versterken. Er is geëxperimenteerd met nieuwe vormen van samenwerken in de sector. Er is geëxperimenteerd met nieuwe teelten en de toepassing daarvan in de keten. De schoonheid en de natuurwaarden van het landschap is vergroot en worden beter benut. Biodiversiteit en waterkwaliteit in het gebied zijn verbeterd; emissies van broeikasgassen zijn verminderd.
Investeringsprojecten: thema 2: Iedereen telt mee en iedereen doet mee	Minimaal 4 projecten gerealiseerd	Energie ongelijkheid is afgenomen Gezond en betaalbaar voedsel is voor meer mensen beschikbaar en bereikbaar geworden Er is meer begrip en verbinding tussen boer / burger, stad / platteland

4 Activiteitenplan

Het activiteitenplan beschrijft met name wat de LAG gaat doen om de doelen te behalen. In hoofdstuk 5 wordt beschreven hoe dit zal worden georganiseerd. De in de tabel samengevatte activiteiten worden vervolgens in dit hoofdstuk nader uitgewerkt.

Activiteit	Doelstelling	Middelen
Uitvoering Projecten:	Bottom-up projecten die een bijdrage leveren aan de economische ontwikkeling van het platteland. (draagt daarmee bij aan alle onder subthema 1 en subthema 2 beschreven doelstellingen in de LOS)	• Digitale portal/formats tbv projectaanvragen • Thematische bijeenkomsten • Netwerk-bijeenkomsten • Eén op één gesprekken • Facilitering aanvragen Ondersteuning netwerken
Samenwerking :	• Bevorderen (inter)nationale samenwerking • Terugdringen versnippering in het gebied • Bevorderen van kennisuitwisseling tussen (inter)nationale LEADER-groepen	• verkennen mogelijkheden • organiseren excursies/bijeenkomsten • ontsluiten informatie • Leggen van contacten • Website • Social media
Deskundigheidsbevordering:	Bevorderen van kwalitatief goede bottom-up projecten (draagt daarmee bij aan alle doelstellingen in de LOS) Bevorderen kennis en kunde LAG leden	• Website • Social media / lokale media • Informatiefolder/Toolkit • Bijeenkomsten • Trainingen • Evaluatie-sessies • Uitwisseling/studiereis
Communicatie:	Bekendmaken van het programma en de mogelijkheden, informeren over de bottom-up projecten, resultaten, voortgang en uitvoering van de LOS (draagt daarmee bij aan alle doelstellingen in de LOS)	• Website • Social media • Informatie-folder • Nieuwsbrieven (electronisch) • Persberichten • Communicatieplan • Informatieverstrekking via pers, contacten en eigen media • Informatiebijeenkomsten • Aanwezigheid op relevante events derden
Bestuur en Organisatie: • Inrichten organisatie • Administratie	Bottom-up uitvoering van de LOS (draagt daarmee bij aan alle doelstellingen in de LOS)	• Invulling taakverdeling, werkafspraken LAG • Website + Loket • Social Media • Persberichten • Secretariaat

4.1 Uitvoering van projecten

Kenmerk van LEADER is de bottom-up benadering. Het behalen van de beschreven doelstellingen zal dan ook gerealiseerd worden via de uitvoering van de concrete projecten, die vanuit het gebied worden geïnitieerd. De activiteiten van de LAG zijn erop gericht om initiatieven in het gebied te ontlokken en projecteigenaren te faciliteren in het gedurende het gehele proces:

- Inspireren en samenbrengen: organiseren van bijeenkomsten, plattelandscafé's, informatievoorziening (zowel digitaal als fysiek). De LAG nodigt alle mensen en organisaties met ambities en concrete ideeën actief uit om samen ideeën te bedenken en te ontwikkelen tot integrale projecten die binnen LEADER of een van de andere programma's passen. Om dit te kunnen doen zal de LAG gelegenheden organiseren zodat mensen en ideeën met elkaar in contact gebracht kunnen worden.
- Ondersteunen, motiveren en begeleiden van initiatiefnemers bij de ontwikkeling van projecten
- Inrichten processen en het "loket" waar initiatiefnemers zich kunnen aanmelden met ideeën en projecten
- Beoordelen van projecten en subsidieverzoeken en hierover een besluit nemen. Hiervoor zijn transparante procedures en criteria opgesteld (zie Deel II).
- De LAG organiseert de monitoring en evaluatie van projecten die in uitvoering zijn, zodat de resultaten en effecten van projecten goed gevolgd kunnen worden. Op basis hiervan evalueert de LAG de voortgang van de uitvoering van de LOS. Daarnaast zal aan het einde van de programmaperiode een eindevaluatie worden uitgevoerd.

4.2 Samenwerking

Samenwerking is eveneens een belangrijk kenmerk van LEADER. Deze LOS is via een gebiedsproces bottom-up tot stand gekomen. Hiermee zijn belangrijke stappen gezet in het proces van verbinden van verschillende actoren en faciliteren van samenwerking. De LAG zal bij de uitvoering van de LOS samenwerking stimuleren op verschillende niveaus:

- Regionaal:

partijen in het gebied stimuleren tot samenwerking. Hierbij is ook het tegengaan van de versnippering (=opheffen van een zwakte, zie SWOT) een belangrijk aspect. De LAG zal projecteigenaren stimuleren en helpen om samenwerking met andere partijen te zoeken bij de realisatie van hun projecten. De LAG heeft hierin een verbindende rol. Het kan hierbij gaan om het verbinden van organisaties en mensen, zodat processen meer gezamenlijk benaderd worden. Daarnaast kan het ook gaan om het koppelen van initiatieven en projecten, waardoor bredere en integrale projecten ontstaan met een grotere impact. Van ouds her zijn de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden aan elkaar verbonden. Ondanks dat beide gebieden sinds 2018 in verschillende provincies liggen en inmiddels bij verschillende LEADERgebieden, wordt er op inhoudelijk vlak gezamenlijk opgetrokken.

- Provinciaal/nationaal:

Het ligt voor de hand om samenwerking te zoeken met andere (LEADER)-gebieden waar aan vergelijkbare thema's wordt gewerkt. In de voorbereidingsfase is afgestemd met LEADER Hollandse Plassen en Utrecht-West op welke thema's samenwerking kansrijk is. Met LEADER Hollandse Plassen zullen we de kansen onderzoeken voor samenwerking op het thema circulair-biobased in relatie tot o.a. natte (vezel)teelten en rond het thema voedselsoevereiniteit. Onze ambitie is om met de andere Lokale Actie Groepen die binnen Zuid-Holland en/of het Groene Hart actief zijn, Zuid-Hollandse Eilanden, Krimpenerwaard, Hollandse Plassen en West-Utrecht, een samenwerkingsproject te starten c.q. initiatieven te ondersteunen die gericht zijn op het vermarkten van de producten en diensten uit het Groene Hart.

- Internationaal:

Internationale samenwerking en kennisuitwisseling verruimt kaders en inspireert. Binnen Europa zijn meerdere regio's met vergelijkbare thematiek. Gezien de korte programmaperiode, heeft de LAG niet de ambitie om in deze periode een internationaal samenwerkingsproject op te zetten. Wel staat de LAG open voor het leggen van internationale contacten en uitwisseling ter voorbereiding op eventuele projecten in een volgende periode. Hierbij wordt het in de voorgaande programmaperiode opgebouwde internationale netwerk benut. Ook de faciliteiten die het European Network for Rural Development (ENRD) en het Europese LEADER Netwerk ELARD biedt, zullen we benutten. De LAG ziet wel mogelijkheden om een verkenning uit te voeren naar mogelijkheden tot samenwerking. Kosten voor uitwisselingsbezoeken worden betaald uit het budget voor Beheer- en Uitvoeringskosten. Daarnaast zal de LAG ook organisaties en partijen uit het gebied motiveren om initiatieven te nemen tot het ontwikkelen van internationale samenwerking of uitwisseling rondom de genoemde thema's.

4.3 Aanjaagactiviteiten in het gebied

Ervaring uit voorgaande programmaperiodes leert dat het belangrijk is om LEADER proactief onder de aandacht te brengen in het gebied en potentiële aanvragers op verschillende manieren te benaderen en stimuleren hun ideeën nader uit te werken en aan de LAG voor te leggen. Om tot goede projecten en succesvolle aanvragen te komen, is het nodig verschillende aanjaagactiviteiten te organiseren, zowel in de aanloop naar de eerste openstelling, als gedurende de uitvoering:

- In de aanloop naar de 1^e openstelling: de verwachting is dat in de loop van het 4^e kwartaal van 2023 het openstellingsbesluit wordt gepubliceerd. Vanaf dat moment kunnen nieuwe aanvragen officieel worden ingediend. In de periode van het opstellen van de LOS, hebben zich tijdens het gebiedsproces al verschillende initiatieven gemeld. In de periode tussen indienen van de LOS en de startdatum van de openstelling, gaat de LAG in oprichting verder met deze initiatieven in gesprek om te kijken of ze kansrijk genoeg zijn om uitgewerkt te worden tot een formele aanvraag. Op deze manier zorgen we voor een gevulde “projectenfunnel” in de aanloop naar de openstelling;
- LEADER bijeenkomsten: in de eerste helft van het eerste uitvoeringsjaar, 2024, wordt een tweetal LEADER-bijeenkomsten georganiseerd verspreid over het gebied om iedereen de gelegenheid te geven om kennis te nemen van het nieuwe programma en de voorwaarden en criteria voor het indienen van een aanvraag. Zoals bij de paragraaf Deskundigheidsbevordering is aangegeven, worden daarnaast nog instructiebijeenkomsten georganiseerd voor potentiële aanvragers om ze op weg te helpen met het schrijven van een projectplan en het voorbereiden van de aanvragen
- Inzet LAG-leden: de leden van de LAG zijn onder meer geworven op basis van hun netwerken in het gebied. De LAG-leden worden dan ook als ambassadeurs van LEADER ‘op pad’ gestuurd om het LEADER-programma binnen hun netwerken onder de aandacht te brengen, tekst en uitleg te geven over de subsidiemogelijkheden en initiatieven door te verwijzen naar de coördinator;
- Lokale en andere relevante media: vooruitlopend op de eerste openstelling wordt er op een passende locatie in het gebied een bijeenkomst georganiseerd voor de lokale en andere relevante media (b.v. agrarische pers).
- Promotie tijdens bijeenkomsten van derden: de secretaris en LAG-leden bekijken op ad hoc basis aan de hand van binnenkomende uitnodigingen van events van derden of het zinvol is om daar vanuit LEADER Alblasserwaard aanwezig te zijn en ons programma onder de aandacht te brengen.
- Netwerkend werken: in de Alblasserwaard wordt op verschillende wijze aan de maatschappelijke opgaven gewerkt, waar ook LEADER aan bijdraagt (bijvoorbeeld binnen NPLG processen). Daar zullen we de mogelijkheden die LEADER biedt doorlopend onder de aandacht brengen.

4.4 Deskundigheidsbevordering

Om te komen tot kwalitatief goede bottom-up projecten is het van belang dat aanvragers over voldoende kennis en kunde beschikken voor het doorlopen van het LEADER proces. De LAG faciliteert de bevordering van de deskundigheid van de aanvragers. In de operationele jaarplannen beschrijft de LAG ieder jaar de activiteiten die hiertoe ondernomen zullen worden en aan het einde van het jaar vindt een evaluatie van de effectiviteit plaats. Activiteiten die, afhankelijk van de behoefte van de aanvragers, zullen worden ingezet zijn:

- Instructiefilmpje of animatie op de website
- Bijeenkomsten voor (potentiële) aanvragers, met workshops over het schrijven van projectplan/businessplan en eventueel ook trainingen organiseren op het gebied van bijvoorbeeld ambassadeurschap, sociale media, nieuwe verdienmodellen etc.
- Individuele begeleiding van aanvragers bij het proces door de coördinator
- Inzet van deskundigen vanuit de beschikbare netwerken bij de inhoudelijke ondersteuning van aanvragers bij het ontwikkelen van projecten.
- Excursies en studiebezoeken
- Benutten aanbod van het GLB-netwerk en LEADER Netwerk Nederland

Doordat de LAG een professionelere en meer actieve rol krijgt en daarbij meer verantwoordelijkheden krijgt, is ook deskundigheidsbevordering van de LAG-leden zelf een belangrijk aspect. In de operationele jaarplannen wordt de capaciteitsopbouw van de LAG-leden opgenomen. Te denken valt aan activiteiten als:

- Kick-off met een LEADER introductie en training door deskundige(n)
- Werksessies/training rondom specifieke onderwerpen
- Studiebezoeken naar andere projecten, organisaties
- Deelname aan conferenties, bijeenkomsten, symposia etc.
- Evaluatiesessies
- Intervisie
- Benutten aanbod van het GLB-netwerk en LEADER Netwerk Nederland

4.5 Communicatie

De communicatie is enerzijds gericht op het bekendmaken aan alle stakeholders en inwoners in het gebied wat het LEADER-programma is en welke mogelijkheden LEADER biedt. De LAG maakt het LEADER-programma breed bekend, zodat iedereen in het gebied in de gelegenheid wordt gesteld initiatieven te ontwikkelen. Anderzijds zal de communicatie gericht zijn op de informatievoorziening over de uitvoering en resultaten van de projecten en de voortgang van de uitvoering van het LEADER-programma. De lokale bevolking wordt geïnformeerd en in de gelegenheid gesteld te reageren op of aan te haken aan de initiatieven. Daarnaast worden de LEADER-projecten op deze manier tot inspirerende voorbeelden voor organisaties en inwoners in het gebied. Om stakeholders op de hoogte te brengen en te houden wordt een actief communicatiebeleid gevoerd. In de jaarlijks op te stellen operationele plannen is “Communicatie” als specifiek onderwerp opgenomen. Jaarlijks worden communicatieactiviteiten- en producten vastgesteld door de LAG.

Transparantie is uitgangspunt. Alle (jaar)plannen, activiteiten, procedures, criteria, besluiten, rapportages en andere relevante informatie wordt via de website gepubliceerd. Via periodieke rapportages zal regelmatig een transparante verantwoording van tijd, middelen en resultaten aan alle stakeholders worden afgelegd.

Samen met lokale media wordt een communicatiestrategie opgesteld waarbij enerzijds de informatievoorziening over de ontwikkelingsstrategie en de mogelijkheden van LEADER onder de aandacht wordt gebracht en anderzijds de projecten en goede voorbeelden in het nieuws worden gebracht gedurende de programmaperiode. Internet en sociale media zullen daar een belangrijke rol in spelen.

Doelgroepen

- Potentiële aanvragers/initiatiefnemers, met name (agrarische) ondernemers en hun organisaties
- Overige inwoners van de regio
- Betrokken overheden (provincie, gemeenten, Waterschappen)
- Relevante sectorale en maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen
- Collega-LAGs

Communicatiemiddelen die in ieder geval ingezet zullen worden:

- Startbijeenkomst met uitleg over LEADER en de mogelijkheden
- Website
- Media (Lokaal, regionaal, provinciaal)
- Sociale media
- Digitale projectenkaart 20 jaar LEADER in Zuid-Holland
- Formele rapportages en verslagen
- (Digitale) Nieuwsbrieven
- Netwerkbijeenkomsten/gebiedscafé's etc.

4.6 Administratie

De financiële administratie over de besteding en verantwoording van de Beheer- en Uitvoeringskosten LAG wordt uitgevoerd door de wettelijk vertegenwoordiger van de LAG, Gemeente Molenlanden in nauwe samenspraak met de secretaris van de LAG. Gemeente Molenlanden zorgt voor de organisatie en documentatie van aanbestedingstrajecten, verstrekken van opdrachten, het doen van betalingen, het uitkeren van vergoedingen aan LAG-leden en het voorbereiden en indienen van financiële rapportages en declaratie bij de provincie Zuid-Holland c.q. de betaalautoriteit.

De overige administratie valt onder verantwoordelijkheid van de secretaris van de LAG. Hij/zij zorgt voor het uitschrijven van de vergaderingen, de verslaglegging, inclusief de verslaglegging van de beoordeling van aanvragen, opstellen van voortgangsrapportages en jaarverslagen. De secretaris zorgt ook voor een eenduidige archivering, zowel digitaal als op papier. De secretaris houdt verder een logboek bij van alle contacten met initiatiefnemers en de status van aanvragen (voorbereiding, aanvraag, beoordeling, beschikking, uitvoering, vaststelling).

5 Organisatie

5.1 Positie, taken en bevoegdheden LAG

Deze Lokale Ontwikkelingsstrategie vormt het strategisch kader waarbinnen de komende jaren projecten worden uitgevoerd. Dit document is opgesteld voor en door de burgers en organisaties in het gebied. Uit het verleden is gebleken dat een aanpak van onderaf, waarbij mensen en organisaties uit de streek zelf projecten indienen én het beoordelingsproces eveneens in de streek plaatsvindt, zeer succesvol is. Voor de uitvoering van Leader binnen het Nationaal Strategisch Plan is voorschreven dat er een Lokale Actie Groep vanuit het gebied moet worden samengesteld, die verantwoordelijk is voor het opstellen en uitvoeren van de Lokale Ontwikkelingsstrategie en voor het beoordelen van subsidieaanvragen binnen dit kader, uitmondend in besluit over de toekenning van aangevraagde subsidies.

Positie

De LAG krijgt een meer centrale positie in de uitwerking van de lokale ontwikkelingsstrategie en heeft hierin meer verantwoordelijkheid en bevoegdheden dan voorheen. De positie, taken en bevoegdheden van de LAG vloeien voort uit het Gemeenschappelijk Strategische Kader (artikel 33 van de Verordening (EU) 2021/1060 van 24 juni 2021):

Lid 3:

De volgende taken worden uitsluitend door de plaatselijke actiegroepen verricht:

- a) Opbouw van de capaciteit van lokale actoren om concrete acties te ontwikkelen en uit te voeren;
- b) Het opstellen van een niet-discriminerende en transparante selectieprocedure en van criteria, waardoor belangenconflicten worden vermeden en wordt gewaarborgd dat niet één belangengroep alleen de controle heeft over selectiebeslissingen;
- c) Het opstellen en publiceren van oproepen tot het indienen van voorstellen;
- d) De selectie van concrete acties en de vaststelling van de steunbedragen, alsmede het voorleggen van voorstellen aan de instantie die verantwoordelijk is voor de definitieve verificatie van de subsidiabiliteit vóór goedkeuring;
- e) De monitoring van de vorderingen met het bereiken van de doelstellingen van de strategie;
- f) De evaluatie van de uitvoering van de strategie.

Ad a): Zie hiervoor paragraaf 4.4

Ad b): De selectiecriteria en -procedure worden verder uiteengezet in paragraaf 7.3

Ad c): Dit houdt in de praktijk in dat de LAG de teksten van de openstellingen voorbereidt, inclusief subsidieplafond, subsidiabiliteit van de kosten en de steunpercentages, in overleg met de verantwoordelijk medewerkers binnen de provincie Zuid-Holland en de betaalautoriteit (RVO). De Provincie Zuid-Holland is het orgaan dat de Openstellingsbesluiten publiceert, terwijl RVO zorgdraagt voor het vertalen van de relevante elementen uit het Openstellingsbesluit naar het portal waar initiatiefnemers hun aanvraag kunnen indienen.

Met de LEADER-coördinator van de provincie Zuid-Holland vindt eenmaal per kwartaal overleg plaats om procedurele kwesties en de voortgang van het programma te bespreken.

Ad d): De LAG is het orgaan dat de ingediende aanvragen beoordeelt, selecteert en, indien nodig, rangschikt. De provincie Zuid-Holland, als formeel beschikkende instantie neemt het besluit van de LAG over. Dit kan worden beschouwd als een bindend advies van de LAG aan GS Zuid-Holland. RVO voert de EU-conformiteitstoets uit en beoordeelt de subsidiabiliteit en de redelijkheid van de opgevoerde kosten.

In Hoofdstuk 3 is al aangegeven dat de LAG wil werken met verschillende categorieën aanvragen en daarbij behorende maximum steunbedragen en maximum steunpercentages. Omdat het gaat om maximum bedragen en percentages, behoudt de LAG zich wel het recht voor om gedurende de uitvoering van het programma deze bedragen en percentages te wijzigen binnen de algemeen geldende kaders van het NSP en de Europese staatssteunregels.

Ad e): Zie paragraaf 7.4

Ad f): Zie paragraaf 7.5.

Wettelijke vertegenwoordiging van de LAG

De LAG heeft zelf geen juridische rechtsvorm. Gemeente Molenlanden treedt op als wettelijk vertegenwoordiger van de LAG. Dat houdt in dat de gemeente Molenlanden budgethouder is van de lopende kosten van de LAG, zorgt voor de benodigde inzet van het eigen personeel, voor aanbestedingen en opdrachtverstrekkingen aan derden, het betalen van facturen, het uitbetalen van vergoedingen aan LAG-leden die daar recht op hebben en het indienen van declaraties.

Taken van de LAG

Op grond van bovenstaande ziet de LAG de volgende taken voor zich weggelegd:

- Capaciteitsopbouw van lokale actoren;
- Het voorbereiden en bekend maken van openstellingen voor LEADER-projecten;
- Stimuleren, genereren, activeren van het gebied om te komen tot het indienen van aanvragen die meetbaar bijdragen aan de thema's en doelen uit het Ontwikkelingsplan;
- Voorleggen van aanvragen aan het betaalorgaan in verband met de EU-conformiteitstoets;
- Begeleiden en beoordelen van ingediende projecten op basis van de selectie- en beoordelingscriteria (zie paragraaf 7.2);
- Op basis daarvan een bindend advies uitbrengen aan GS Zuid-Holland;
- Begeleiden van de goedgekeurde projecten;
- Verzorgen van communicatie en voorlichtingsactiviteiten;
- Samenwerken en overleg voeren met gebiedspartijen inzake thema's uit het Ontwikkelingsplan;
- Terugkoppelen naar de eigen netwerken;
- Participeren in provinciale, landelijke (GLB-netwerk, LEADER Netwerk Nederland) en EU-netwerken (ELARD, CAP-EU Network);
- Tussentijds evalueren en monitoring, opstellen van jaarplannen en -verslagen ten behoeve van de voortgang en waar nodig bijstellen van het Ontwikkelingsplan.

5.2 Profiel en samenstelling LAG

Het profiel van de LAG en haar leden is gebaseerd op professionaliteit, capaciteit, deskundigheid en ook de netwerken die nodig zijn om de gekozen ambitie en strategie goed uit te kunnen voeren. De LAG-leden vullen elkaar aan en versterken elkaars competenties en vaardigheden.

Profiel LAG

De Lokale Actie Groep (LAG) is een evenwichtige en representatieve vertegenwoordiging van de relevante stakeholders in het gebied in relatie tot de in de strategie beschreven thema's en doelstellingen. Voor een stabiele samenstelling is een goede spreiding van LAG-leden vanuit het gebied geborgd. Daarnaast is gelet op een evenwichtige man/vrouw verdeling en zijn in de LAG verschillende leeftijdsgroepen vertegenwoordigd zodat de LAG een goede afspiegeling van de bevolking vormt. De LAG bestaat uit vertegenwoordigers van de publieke en private lokale sociaaleconomische belangen, waarbij noch de overheden, gedefinieerd conform de nationale regels, noch één belangengroep meer dan 49 % van de stemrechten voor de besluitvorming hebben.

De leden zijn geselecteerd op basis van competenties, deskundigheid, geslacht en achtergrond (publiek of privaat). LAG leden zijn lid op persoonlijke titel en afkomstig uit de diverse relevante sectoren/thema's. Hierdoor hebben zij inhoudelijke kennis van zaken, beschikken zij over een groot netwerk en weten zij zich verzekerd van draagvlak. De LAG-leden zijn ongebonden, maar wel betrokken bij het gebied. Ze hebben een lange adem, willen wel enkele jaren op reis met de projecten.

Profiel LAG-lid:

- Is woonachtig en/of werkzaam in het gebied danwel in aangrenzend stedelijk gebied
- Heeft een brede belangstelling voor plattelandsontwikkeling
- Weet zich verzekerd van draagvlak
- Bezit relevante kennis en deskundigheid op minimaal één van de benoemde thema's
- heeft relevante kennis van het gebied de Alblasserwaard (en Vijfheerenlanden)

- Beschikt over een relevant netwerk binnen en/of buiten het gebied
- Is een verbinder, pro-actief, communicatief, attent in delen van informatie
- Heeft financieel inzicht en is in staat om financiële en bedrijfseconomische gegevens op waarde te beoordelen
- Denkt vanuit algemeen belang, in meerwaarde voor het gehele gebied
- Is in staat om voorbij het eigen of sectorale belang te denken, te oordelen en te handelen en om aanvragen te beschouwen in het licht van de geformuleerde doelstellingen en criteria
- Is in staat om samen te werken en in gezamenlijkheid te komen tot een afgewogen oordeel met mensen met verschillende achtergronden en met uiteenlopende belangen; respecteren elkaars mening en standpunten;
- Beschikt over goede communicatieve vaardigheden
- Is bereid naast reguliere vergaderingen in te zetten voor deelactiviteiten en afvaardigingen.
- Is eerlijk, open, integer, objectief

Op voorhand is niet gekozen voor een maximum aantal leden, zodat er ruimte blijft om meer geschikte kandidaten te selecteren uit de open werving als we dat wenselijk vinden. We achten een minimaal aantal van 9 leden passend bij de omvang van het gebied, de breedte van het programma en de veelheid aan betrokken gebiedspartijen, een zo goed mogelijke vertegenwoordiging te kunnen waarborgen.

Om er voor te zorgen dat in vergaderingen van de LAG, bij de beoordeling van subsidieaanvragen, vertegenwoordigers van overheden nooit de meerderheid kunnen vormen, hebben private partijen tenminste een twee-derde meerderheid in de samenstelling van de LAG.

Bij een omvang van minimaal 9 leden, betekent dat de LAG maximaal 3 vertegenwoordigers telt vanuit lokale overheden (gemeenten en Waterschappen).

Om er voor te zorgen dat de relevante private gebiedspartijen, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties voldoende vertegenwoordigd zijn, zijn vijf van de overige minimaal negen plaatsen voorbehouden aan vertegenwoordigers van de volgende sectoren:

- Twee leden namens de agrarische sector
- Een lid vanuit het sociale domein
- Een lid namens het overige bedrijfsleven
- Een lid namens natuur-, landschap- en milieuorganisaties

De overige leden zijn burgers/inwoners van het gebied, die voldoen aan het profiel.

Wijze van werving LAG-leden

De lokale overheden (gemeenten en Waterschappen) is gevraagd om vertegenwoordigers af te vaardigen. Hetzelfde geldt voor de werving van de vertegenwoordigers namens de agrarische sector, het bedrijfsleven en namens de natuur-, landschap- en milieuorganisaties. De overige leden zijn geworven door middel van een wervingsprocedure gestart door het plaatsen van een oproep in de lokale media, de eigen website en via de netwerken van de leden van de initiatiefgroep.

5.3 Organisatie van de uitvoering

Ondersteuning van de LAG

Voor de uitvoering van het Ontwikkelingsplan wordt de LAG ondersteund door:

- De secretaris/coördinator van de Plaatselijke Groep
- De provinciale LEADER-coördinator van de provincie Zuid-Holland
- RVO als Beheer- en Betaalautoriteit
- De Regieorganisatie GLB
- LEADER Netwerk Nederland

De LAG wordt primair ondersteund door een secretaris en een coördinator. Deze functies kunnen in een persoon worden verenigd. Verder krijgt de LAG en de secretaris/coördinator back office ondersteuning vanuit de gemeente Molenlanden.

De secretaris/coördinator heeft de volgende taken:

- Is algemeen aanspreekpunt over LEADER voor relevante gebiedspartijen en projectaanvragers
- Zorgt voor afstemming met aanverwante programma's en activiteiten
- Doet de eerste oriëntatie op projectideeën aan de hand van intake gesprekken

- Ondersteunt de vergaderingen van de LAG. Hieronder vallen voorbereiding agenda, bijwonen van vergaderingen, notulering, procesbewaking en advisering
- Begeleidt projectaanvragen vanaf projectidee tot en met vaststelling
- Rapporteert over de voortgang van projecten.
- Houdt het financieel overzicht bij over de uitputting van deelbudgetten en het totale budget;
- Organiseert de voorlichting, communicatie en PR.
- Stuurde de monitoring en evaluatie over de voortgang van de Lokale Ontwikkelingsstrategie aan
- Stelt jaarplannen en jaarverslagen op, met daarin uitgevoerde en geplande projecten en activiteiten. Doet, indien nodig, voorstellen voor het bijstellen van het programma

Het profiel van de secretaris bestaat in ieder geval uit de volgende kwalificaties:

- Heeft kennis van het gebied
- Beschikt over een goed en relevant netwerk in het gebied en daarbuiten
- Heeft een degelijke en gebleken ervaring met de Leaderaanpak
- Is in staat om aanvragers te begeleiden bij het vertalen van hun projectideeën naar Leaderwaardige aanvragen
- Heeft de noodzakelijke kennis van de technische en juridische aspecten van het POP- programma en/of weet de hiervoor relevante instanties te benaderen en in te schakelen
- Heeft kennis van relevante gemeentelijke procedures, met name rond vergunningaanvragen en/of weet de hiervoor relevante instanties te benaderen en in te schakelen.

Zodra de LOS door GS Zuid-Holland is goedgekeurd, zal gemeente Molenlanden een tijdelijke opdracht verstrekken aan een kwartiermaker. Deze krijgt als taken het samen met de LAG en de provincie voorbereiden van de openstelling, het starten van de communicatie en het begeleiden van initiatieven bij het voorbereiden van aanvragen.

Parallel hieraan start gemeente Molenlanden een Europees aanbestedingstraject voor de werving van de secretaris/coördinator.

Wettelijk vertegenwoordiger van de LAG

Wat betreft de beheerkosten van de LAG (zie ook hoofdstuk 6) zal gemeente Molenlanden optreden als aanvrager en is uit hoofde daarvan ook verantwoordelijk voor het financieel beheer en de administratie van deze kosten. Dit houdt in dat vanuit gemeente Molenlanden capaciteit ingezet wordt ten behoeve van het doen van aanbestedingen, verstrekken van opdrachten, voldoen van facturen, het uitbetalen van vergoedingen aan LAG-leden die daar recht op hebben, het bijhouden van de administratie en het aanleveren van informatie en documenten ten behoeve van rapportages.

6 Financiering

6.1 Begroting

Voor LEADER Molenlanden is voor de periode 2023-2027 een budget € 2,2 miljoen aan publieke middelen beschikbaar, bestaande uit € 1,1 miljoen Europese middelen uit het ELFPO en € 1,1 miljoen nationale middelen aan provinciale cofinanciering. Dit bedrag is als volgt tot stand gekomen: Nederland heeft in haar NSP 5% van het budget voor LEADER gereserveerd, dit komt neer op € 58,67 miljoen (afgerond) aan Europese middelen bestemd voor LEADER in de periode 2023-2027. Voor de provincie Zuid-Holland is hiervan in totaal € 4,4 miljoen beschikbaar. De cofinancieringsverplichting voor LEADER bedraagt minimaal 20%. De provincie Zuid-Holland heeft gekozen voor een top up en stelt eveneens € 4,4 miljoen aan cofinanciering beschikbaar. Er is in deze periode geen verplichte cofinanciering van gemeenten en Waterschappen. In het GS besluit van 14 maart 2023 wordt gesteld dat "LEADER gebieden kunnen wat betreft de subsidie voor de uitvoering van de strategie uitgaan van een indicatief bedrag van € 2.2 mln. voor de gehele periode, bestaande uit € 1.1 mln. Europese middelen en € 1.1 mln. middelen van de provincie." De begroting voor deze strategie is hierop gebaseerd.

De Europese Verordening 2021/1060 bepaalt dat maximaal 25% van deze middelen besteed mag worden aan de kosten voor het beheer, de monitoring en de evaluatie van de Lokale Ontwikkelingsstrategie. Dit komt neer op een bedrag van maximaal € 550.000.

Zoals in Hoofdstuk 3 beschreven, wordt het resterende budget ingezet op twee categorieën concrete acties:

Budget voor innovatieve ideeën/pilots/experimenten, die passen bij de doelen en thema's van de Lokale Ontwikkelingsstrategie. Het gaat om het toekennen van relatieve kleine subsidiebedragen (minder dan € 25.000) aan initiatieven die in potentie kansrijk kunnen zijn, maar waarvoor eerst nog zaken moeten worden uitgezocht of onderzocht alvorens een volledig uitgewerkt plan, inclusief investeringsbegroting en businessplan kan worden ontwikkeld. Het steunpercentage voor deze categorie aanvragen bedraagt 70%. We gaan ervan uit dat er in de hele periode minimaal 10 van deze categorie aanvragen ondersteund worden

Investeringssubsidies: de 'klassieke' aanvragen/projecten, zoals we die kennen uit de afgelopen (POP3) periode. Het gaat hierbij om volledig uitgewerkte plannen inclusief investeringsbegroting en businessplan. Voor deze aanvragen gaat het om een steunpercentage van 50% en subsidiebedragen tussen minimaal € 25.000 en maximaal € 200.000 .

Op basis van deze uitgangspunten en de in de strategie geformuleerde doelstellingen en activiteiten, is de begroting voor de periode 2023-2027:

Submaatregel	Kosten/investeringen	%
Projectideeën/kleine projecten	300.000	6,74
Investeringssubsidies voor projecten	3.600.000	80,90
Beheer- en uitvoeringskosten LOKALE ACTIE GROEP*	550.000	12,36
Totaal	€ 4.450.000	100

* Onder beheer en uitvoeringskosten LAG vallen onder meer de vergoedingen van LAG-leden, kosten voor secretaris/coördinator, kosten voor back office support, beheer, vergoedingen voor LAG-leden, kosten voor deskundigheidsbevordering, activering, communicatie, monitoring en evaluatie.

6.2 Dekkingsplan

De bijdrage van Zuid-Holland is gelijk aan het budget dat vanuit ELFPO beschikbaar is.

Voor de ondersteuning van ideeën en kleine projecten is het steunpercentage maximaal 70% en moet dus minimaal 30% uit private middelen worden bijdragen. De subsidie is minder dan € 25.000.

Voor de projecten geldt een steunpercentage van maximaal 40%. Dit betekent dat minimaal 60% van de investeringskosten uit private middelen moeten komen. Verder gelden voor de projecten een minimum subsidiebedrag van € 25.000 en een maximum van € 200.000.

De dekking van de beheerkosten wordt geheel gedaan uit publieke middelen: de helft uit het ELFPO en de helft door nationale cofinanciering door de provincie.

Aan de hand van deze uitgangspunten, ziet het dekkingsplan er als volgt uit.

Submaatregel	ELFPO	PZH	Privaat	Totaal
Projectideeën/kleine projecten	105.000	105.000	90.000	300.000
Investeringsubsidies voor projecten	720.000	720.000	2.160.000	3.600.000
Beheer- en uitvoeringskosten LAG*	275.000	275.000	0	550.000
Totaal	1.100.000	1.100.000	2.250.000	4.450.000
%	24,72	24,72	50,56	100

Voorwaarde voor een succesvolle uitvoering van de geselecteerde aanvragen, inclusief beheerkosten, is dat alle aanvragers gebruik kunnen maken van de voorschotregeling, waarbij 50% van de toegekende publieke steun bij aanvang van de uitvoering van het project beschikbaar wordt gesteld aan de aanvrager. In de openstellingen zal worden opgenomen dat alle projecten gebruik kunnen maken van de voorschotregeling.

Deel II Reglement

7 Beheer- en toezichtregeling/beschrijving van de openstellings- en selectieprocedure

7.1. Werkwijze LAG en verantwoording

Het vergaderritme van de LAG is primair gekoppeld aan de indieningsmomenten van aanvragen. Zie hiervoor paragraaf 7.2. Dit betekent dat de LAG in beginsel viermaal per jaar bij elkaar komt, telkens ongeveer vier weken na afloop van een indieningsmoment.

Het beoordelen van de binnengekomen aanvragen vormt dan ook het belangrijkste punt op de agenda van een LAG-vergadering. In de aanloop naar een vergadering stelt de secretaris samen met de voorzitter een concept-agenda op en verspreidt deze onder de overige LAG-leden voor aanvullingen.

Voordat een aanvraag ingediend en beoordeeld wordt, is er al op meerdere momenten contact geweest met de initiatiefnemer(s). Zodra de aanvraag positief beschikt is, neemt de secretaris-coördinator contact op met de initiatiefnemer om de beschikking door te nemen. Hiervoor wordt ook een handleiding aan de initiatiefnemer aangereikt, zodat de uitvoering, rapportages en verantwoording op een goede manier kunnen worden voorbereid.

Tijdens de uitvoering worden een of twee LAG-leden aan een project gekoppeld. Deze ambassadeurs bezoeken tijdens de uitvoering het project minimaal tweemaal en zijn op verzoek van de initiatiefnemer ook beschikbaar voor raad & daad. Voor de procedurele zaken rond rapportages en verantwoordingen kan een beroep worden gedaan op de secretaris-coördinator.

Verantwoording

De LAG legt op twee manieren verantwoording af m.b.t. de uitvoering van de LOS en de selectie van aanvragen:

1. Middels publicatie van een jaarverslag: hierin wordt verslag gedaan van de vier indieningsrondes (wijze van organisatie, communicatie en indieners), gerapporteerd over de beoordeling- en selectieprocedures en de uitkomsten daarvan. Ook wordt de stand van zaken weergegeven van de in voorgaande jaren geselecteerde projecten en behaalde resultaten. Verder wordt aangegeven hoe deze zich verhouden tot doelstellingen van het programma als geheel. Tenslotte wordt verslag gedaan van de ondernomen activiteiten op het gebied van deskundigheidsbevordering, communicatie, kennisdeling en netwerkvorming;
2. Door middel van informatieverstrekking op de eigen website: er wordt verslag gedaan van de LAG-vergaderingen en van elk goedgekeurd project wordt op een aparte projectpagina informatie gegeven.

7.2. Wijze van openstellen en plafond bepalen

Vanaf de start van het programma wordt gekozen voor een doorlopende openstelling. Dit houdt in dat subsidieaanvragen doorlopend kunnen worden ingediend. Om in de eerstvolgende LAG vergadering door de LAG beoordeeld te worden, moeten aanvragen op of voor vier vaste data in het jaar worden ingediend. Dit wordt in het openstellingsbesluit vastgelegd. Een doorlopende openstelling houdt ook in dat het subsidieplafond bestaat uit het totale budget dat voor de hele periode (tot en met 31 december 2027) beschikbaar is voor projecten. Wel worden er twee deelplafonds aangehouden: een voor de proeftuinprojecten en een voor de impactprojecten.

Aanvragen die bij de beoordeling door de LAG het minimum aantal punten behalen, worden door de LAG geselecteerd voor een bijdrage.

De LAG gaat onmiddellijk na goedkeuring van de LOS aan de slag om in overleg met de Provincie Zuid-Holland en RVO de tekst van het Openstellingsbesluit voor te bereiden. Vervolgens wordt de provincie verzocht om het Openstellingsbesluit te publiceren in het Provinciaal Blad.

Tijdens de jaarlijkse evaluatie van het programma, bekijkt de LAG of er aanleiding is om het Openstellingsbesluit op onderdelen aan te passen.

7.3. Selectiecriteria en selectieprocedure steunaanvragen

Uitgangspunten:

- Op de meeste efficiënte en doelmatige, maar tegelijkertijd open en transparante wijze komen tot de selectie van goede, 'LEADER-waardige' projecten
- We maken een onderscheid tussen als LAG faciliteren van initiatieven aan de ene kant en de formele indiening, beoordeling en selectie van aanvragen aan de andere kant.
- Te allen tijde voorkomen van (de schijn van) belangenverstrengeling
- Waar we niet aan bijdragen:
 - Als een initiatief gebaseerd is op de traditionele, fossiele economie. Gebruik van duurzame energiebronnen is een gegeven;
 - Als het initiatief uitgaat van de principes van de lineaire economie: make – use – waste en niet gestoeld is op de principes van de circulaire economie;
 - Als het initiatief geen verdienpotentieel heeft.

De LAG leden tekenen voor de startdatum van de openstelling een geheimhoudingsverklaring, waarin zij uitdrukkelijk verklaren geen informatie in de projectdossiers voor eigen voordeel zullen gebruiken of aan derden ter beschikking zullen stellen.

Na indiening van een aanvraag voert RVO eerst een ontvankelijkheidstoets uit, voordat het dossier wordt toegestuurd aan de LAG leden. De LAG leden beoordelen voor de vergadering ieder individueel de ingediende aanvragen en vullen het scoreformulier in. Bij elk criterium motiveren zij schriftelijk hun score.

De ingevulde en ondertekende formulieren worden uiterlijk een werkdag voor de LAG-vergadering opgestuurd naar de secretaris. Niet tijdig, niet ondertekende of niet juist ingevulde scoreformulieren worden ongeldig verklaard en worden uitgesloten.

De scores van de geldige formulieren worden door de secretaris verzameld en door toepassing van de wegingsfactoren wordt voor elk criterium een gemiddelde score berekend. De scores per criterium worden vervolgens bij elkaar opgeteld.

Tijdens de vergadering dient voorafgaand aan de bespreking en selectie van de aanvragen eerst het volgende protocol te worden gevolgd:

- Een LAG-lid dat een direct of indirect belang heeft bij een aanvraag, dient bij de behandeling van deze aanvraag in de LAG-vergadering de vergadering te verlaten. Dit wordt door de secretaris opgenomen in het verslag. Het LAG-lid neemt op geen enkele wijze deel aan overleg, bespreking, oordeelsvorming en besluitvorming t.a.v. deze aanvraag
- De vraag of een LAG-lid een direct of indirect belang heeft bij de aanvraag, is ter beoordeling van de LAG als geheel, waarbij de voorzitter de beslissende stem heeft. Indien de voorzitter een direct of indirect belang heeft bij een aanvraag, wordt hij/zij bij de behandeling van deze aanvraag tijdelijk als voorzitter vervangen door een ander LAG-lid dat geen direct of indirect belang bij de aanvraag heeft;
- Het aantal LAG-leden dat ter vergadering gerechtigd is een oordeel te geven, dat kan en mag worden meegewogen, moet tenminste 51% bedragen van het totaal aantal LAG-leden;
- De scores van LAG-leden die niet aanwezig zijn bij de vergadering, maar die wel tijdig en correct het scoreformulier hebben ingediend, worden meegewogen bij de bepaling van de gemiddelde scores;
- Ten hoogste 49% van de ter vergadering aanwezige LAG-leden wiens oordeel kan en mag worden meegewogen, mag bestaan uit vertegenwoordigers van overheids- of semioverheidsinstanties.

Vervolgens presenteert de secretaris aan de LAG-leden per aanvraag een overzicht van alle scores en de gemiddelde scores. Aangegeven wordt ook, indien van toepassing, op welke criteria en/of onderdelen een aanvraag onvoldoende punten ten opzichte van het gestelde minimum heeft behaald. Tijdens de vergadering wordt besproken of er gegronde redenen zijn aan te voeren om scores op bepaalde criteria naar boven of naar beneden bij te stellen. Indien LAG-leden in meerderheid het eens zijn om een score naar beneden of naar boven bij te stellen, dan wordt zodoende de definitieve score bepaald. Vervolgens wordt aan de hand van deze definitieve score bepaald of een aanvraag al dan niet voldoet aan de minimumvereisten.

Van de beoordeling en de bespreking van de scores door de LAG wordt door de secretaris verslag gemaakt. In het verslag worden ook de gemiddelde scores op elk criterium vermeld. Het verslag wordt langs elektronische weg voorgelegd aan de LAG-leden. Deze hebben maximaal tien werkdagen de tijd om, uitsluitend redactioneel, op het verslag te reageren. Aangedragen redactionele aanpassingen worden in door de secretaris in het verslag verwerkt. Het aldus vastgestelde verslag wordt toegestuurd aan GS Zuid-Holland.

Voldoet een aanvraag niet aan de minimumvereisten, dan wordt GS Zuid-Holland gevraagd de aanvraag negatief te beschikken. De aanvrager kan op basis van de aanvraag beroep en bezwaar aantekenen. De aanvrager kan er ook voor kiezen om een nieuwe, aangepaste aanvraag in te dienen.

Aanvragen die voldoen aan de minimumvereisten worden doorgestuurd aan GS Zuid-Holland met het verzoek om de aanvraag positief te beschikken onder voorwaarde van de toetsing van de opgegeven projectkosten op rechtmatigheid en redelijkheid door RVO.

Normaliter vindt er dus geen rangschikking van aanvragen plaats, zoals dit bij een reguliere tenderprocedure wel het geval is: aanvragen die voldoen aan de minimumvereisten en minimumscores worden geselecteerd. De enige uitzondering hier op is wanneer er aan het eind van het programma meer aanvragen worden ingediend, die voldoen aan de minimumvereisten, dan er nog aan beschikbaar budget resteert om alle aanvragen volledig te kunnen honoreren. In die situatie is er wel sprake van rangschikking, dat wil zeggen dat in de vergadering door de LAG de definitieve scores van alle aanvragen op volgorde van hoogste naar laagste totaal score rangschikt. Het nog resterende budget wordt toegewezen aan de aanvragen met de hoogste score.

Selectiecriteria

Vanwege de verschillen in karakter en reikwijdte van de projectideeën/kleine projecten en de projecten, worden beide typen aanvragen ook anders beoordeeld.

In zijn algemeenheid geldt dat bij de beoordeling van alle aanvragen er drie sets van beoordelingscriteria worden gebruikt:

1. Inhoudelijke criteria die voortvloeien uit de thema's en doelen van de LOS, d.w.z. de bijdrage aan één of meer van de geformuleerde doelstellingen en outputindicatoren (mate van effectiviteit);
2. De LEADER criteria;
3. De kwaliteit van de aanvraag en de aanvrager.

Ad 1

De inhoudelijke criteria hebben betrekking op:

- De bijdrage van de aanvraag aan de sociaaleconomische versterking van de regio. Bij aanvragen in het kader van het Proeftuinfonds moet inzichtelijk worden gemaakt welke intentie en/of potentie het innovatie-idee heeft om bij te dragen aan de sociaaleconomische versterking van de regio
- De specifieke bijdrage van de aanvraag aan tenminste een van de drie oplossingsrichtingen, zoals beschreven in hoofdstuk 3: 1) duurzame, circulaire regio; 2) Waarde(n) van de Waard. In het geval van aanvragen voor het de categorie "Projectideeën en kleine projecten" mag de aanvraag ook betrekking hebben op de ontwikkeling van nieuwe verdienmodellen, innovatieve producten, diensten en samenwerkingsverbanden rond de thema's Klimaat en energie, Biodiversiteit en stikstof, Verbeteren van de waterkwaliteit, Herbestemmen en herontwikkelen van Vrijkomende Agrarische Bedrijfsgebouwen.
- Op de vraag of eventuele negatieve effecten van de aanvraag op mens of omgeving zijn onderzocht en of maatregelen worden getroffen om deze effecten te voorkomen dan wel te compenseren
- De wijze waarop er aandacht wordt besteed aan gendergelijkheid en inclusiviteit.

Ad 2

De LEADER-criteria houden in dat in de aanvragen de zes basisprincipes van de LEADER-aanpak in voldoende mate worden toegepast. Deze zes basisprincipes van LEADER zijn:

1. Bottom-up werkwijze;
2. Gebiedsgerichte benadering;
3. Bevorderen van samenwerking tussen de gebiedsactoren: dit houdt in dat bij elke aanvraag tenminste twee gebiedspartijen betrokken moeten zijn.
4. Versterken van duurzame netwerken in het gebied;

5. Integrale of multisectorale aanpak;
6. Voorbeeldwerking.

Ad 3

Hierbij worden aspecten beoordeeld en gewogen als de algehele kwaliteit van de aanvraag, de kennis en ervaring die nodig is om het project op een goede manier uit te kunnen voeren, de haalbaarheid en tijdige uitvoerbaarheid en de kosten in relatie tot de verwachte resultaten. Voor impactprojecten wordt daarbij ook gekeken of aan de hand van het business plan het initiatief potentie heeft om ook na de subsidiefase gecontinueerd te worden.

De LAG zal bepaalde criteria een zwaarder gewicht meegeven, b.v. voor de projecten zal een criterium als concrete, meetbare bijdrage aan de regionale economie een hogere wegingsfactor krijgen, net als typische LEADER-criteria, zoals het bottom-up gehalte. Voor de project ideeën ligt het voor de hand dat het criterium Innovatief gehalte een hoge wegingsfactor krijgt. Uiteraard geldt hierbij steeds dat dit wordt bekeken in het licht van de gekozen inhoudelijke thema's.

In bijlage 4 zijn *voorbeelden* opgenomen van hoe de beoordelingsformulieren er voor de twee categorieën aanvragen uit zouden kunnen zien. Zodra de LAG formeel is ingesteld en vooruitlopend op de invulling van de tekst van het Openstellingsbesluit zal de LAG op basis hiervan komen tot een nadere invulling en concretisering van de criteria en tot het bepalen van de wegingsfactor voor elk criteria en de minimumscores.

Steunbedragen en steunpercentages

Behalve het op bovenbeschreven wijze beoordelen van de aanvragen, stelt de LAG ook de steunbedragen en steunpercentages vast. Ook hier wordt weer onderscheid gemaakt in ideeën en projecten. Zoals in Hoofdstuk 6 al is aangegeven, gaat het bij de eerste categorie aanvragen om het toekennen van relatieve kleine steunbedragen (minder dan € 25.000) aan initiatieven die in potentie kansrijk kunnen zijn, maar waarvoor eerst nog zaken moeten worden uitgezocht of op haalbaarheid onderzocht voordat een volledig uitgewerkt plan, inclusief investeringsbegroting en businessplan kan worden ontwikkeld. Het steunpercentage voor deze categorie aanvragen bedraagt 70%.

Bij de investeringsprojecten gaat het om een eenmalige investeringssubsidie. Voor deze aanvragen geldt een steunpercentage van 50% en subsidiebedragen tussen minimaal € 25.000 en maximaal € 200.000.

Door voor projectideeën een maximum van € 25.000 te hanteren vallen zij binnen de voorwaarden van RUS 1 en kunnen dienovereenkomstig met een lichte toets gelijk worden afgedaan. De LAG stelt wel als verplichting dat de aanvrager de resultaten van het projecten publiek maakt en actief deelt in het gebied. Met deze systematiek wordt tegemoetgekomen aan de van de grootste bezwaren die door initiatieven is aangedragen tijdens de POP3-periode, namelijk de disproportionele administratieve lastendruk. Ook wordt het nu weer mogelijk om het programma open te stellen voor kleine projecten (minder dan € 25.000 subsidie). Dit in combinatie met de mogelijkheid om bij de start van de uitvoering aanspraak te maken op een voorschot van 50% van de verleende subsidie, zal de uitvoerbaarheid van het programma zeer ten goede komen.

Voor de projecten (vanaf € 25.000 euro subsidie) blijft het reguliere regime van financiële verantwoording van kracht. Wel krijgen alle aanvragen de mogelijkheid om gebruik te maken van een van de twee Vereenvoudigde Kosten Opties, Berekening Personeelskosten en Berekening Totale overige kosten.

Rol van de LAG tijdens de uitvoering van projecten

Ook nadat een aanvraag verleend is, heeft de LAG nog een rol tijdens de uitvoering. Aan elk project worden een of twee LAG-leden als ambassadeur toegewezen. Zij houden de vinger aan de pols bij de uitvoering door contact met de initiatiefnemer en projectbezoeken. Maar de LAG als geheel heeft gedurende de uitvoering ook een formele rol. Dit is met name het geval wanneer de initiatiefnemer aangeeft dat er (mogelijk) belangrijke wijzigingen gaan optreden in de uitvoering of in de beoogde resultaten. In die gevallen kan de LAG besluiten tot een volledige herbeoordeling van het project op basis van de voorgestelde wijzigingen. Als de herbeoordeling leidt tot een dusdanig lagere score, dat een of meer van de gestelde minimumscores niet worden behaald, kan de LAG besluiten om GS te verzoeken de subsidieverlening alsnog in te trekken dan wel lager vast te stellen.

7.4. Monitoring

Op zowel rijks-, provinciaal als lokaal niveau is er sprake van monitoring en evaluatie. Dit is noodzakelijk om de uitvoering en realisatie, zowel financieel als wat betreft de outputindicatoren, te kunnen volgen en waar nodig tussentijds bij te sturen.

Bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, die optreedt als Beheer- en betaalautoriteit, worden beschikte LEADER-aanvragen in het daarvoor ontwikkelde IT-systeem ingevoerd. Het gaat hierbij niet alleen om committering van het budget, maar ook en vooral om het registreren van de in de aanvraag benoemde resultaten en outputindicatoren. Deze indicatoren moeten in het voorafgaande proces van beoordeling en selectie door de LAG aansluiten bij de indicatoren, zoals benoemd in de LOS.

We willen hierbij ook nadrukkelijk de aanbevelingen betrekken die gedaan zijn door bureau Ecorys. Ecorys heeft in 2022 in opdracht van de twee Zuid-Hollandse LEADER-gebieden, die in de POP3 periode actief waren, LEADER Polders met Waarden en LEADER Holland Rijnland, een externe evaluatie uitgevoerd.

In het rapport is specifiek met betrekking tot de rol van de LAG in de uitvoering en monitoring van de projecten een aantal aanbevelingen gedaan:

- Zorg in samenspraak met de initiatiefnemers voor een adequate definiëring van de beoogde output van het project, zoals deze ook opgenomen wordt in de beschikking
- Versterk de begeleiding van de beschikte projecten in de uitvoering. Hier is primair een rol weggelegd voor de coördinator, die in nauw contact staat met initiatiefnemers in het traject op weg naar een aanvraag. De aanbeveling is dat de coördinator ook het eerste aanspreekpunt wordt voor projecten bij de uitvoering, declaraties en eindverantwoording. De coördinator krijgt zodoende meer de positie van accountmanager die initiatieven op weg helpt, begeleidt en adviseert vanaf het allereerste contact tot en met de vaststelling. Verder vervullen de LAG-leden die als ambassadeur aan projecten verbonden zijn, ook een rol in het onderhouden van contacten met 'hun' projecten. Gedurende de uitvoering en bij de afronding bezoeken zij een project minimaal tweemaal en brengen hierover schriftelijk verslag uit aan de overige leden van de LAG aan de hand van een vast format.

7.5. Effectmeting en evaluatie

Effectmeting begint bij het aan de voorkant scherp definiëren en afbakenen van de doelen, resultaten en indicatoren van het eigen programma, zoals weergegeven in Hoofdstuk 3. Stap 2 is om bij de subsidieaanvragen in overleg met de initiatiefnemers de doelen, resultaten en indicatoren van ieder project zo helder en eenduidig mogelijk te bepalen.

Stap 3 is het organiseren van de projectgewijze monitoring, zoals in de vorige paragraaf beschreven. Dit is een samenspel van RVO, Provincie, coördinator en LAG-leden die optreden als projectambassadeurs.

Op het niveau van de LOS als geheel heeft de voltallige LAG de taak om er op toe te zien dat het geheel aan geselecteerde aanvragen leidt tot realisatie van de geformuleerde doelstellingen en indicatoren en uitputting van de beschikbare middelen. In elke vergadering van LAG zorgt de secretaris voor een overzicht van de geselecteerde aanvragen, de stand van de uitvoering, de beoogde en de behaalde resultaten en de stand van uitputting van het budget. Input voor deze rapportage komt uit de voortgangsrapportages van de projecten, de verlenings- en vaststellingsbeschikkingen en de rapportages van de projectambassadeurs. Deze periodieke rapportages vormen ook weer de basis voor de jaarverslagen.

Aan de hand van het jaarverslag evalueert de LAG jaarlijks de voortgang in de realisatie van de doelen, resultaten en indicatoren en uitputting van de beschikbare middelen. Dit moment wordt ook gebruikt om te reflecteren op de gebruikte werkprocessen en -methoden, het functioneren van de LAG en de coördinator, de communicatie naar het gebied en de werkwijze en communicatie tussen en met Provincie en RVO: leiden de gekozen werkwijzen, de ingezette communicatie- en activeringsmiddelen en de manier waarop aanvragen zijn geselecteerd en beoordeeld tot de meest efficiënte en effectieve uitvoering van het programma en tot de beoogde resultaten?

Als daar aanleiding toe is, zullen op onderdelen verbeteringen worden doorgevoerd.

Vanwege de (deels) nieuwe samenstelling van de LAG, de nieuwe inhoudelijke thema's en de nieuwe werkwijze, zal de LAG met name in het begin van de uitvoering (zomer en herfst 2023) een beroep doen op externe deskundigheid. B.v. via het Netwerk Platteland/Regiebureau POP zal gevraagd worden om één of meerdere mensen de LAG-vergaderingen bij te

wonen en feedback te geven. Ook zal voor de start van de openstelling een bezoek worden gebracht aan een collega-LAG waar al langer ervaring is met de LEADER-werkwijze. Verder zal halverwege het programma (2025) een mid term evaluatie worden uitgevoerd. Tenslotte zal een eindevaluatie worden georganiseerd.

In tegenstelling tot eerdere periodes, zullen we in deze periode geen eigenstandige externe evaluatie laten uitvoeren, maar sluiten we aan bij de evaluaties die landelijk worden opgezet en uitbesteed.

Aan het eind van de periode zullen we aan de hand van de resultaten een interactieve projectenkaart en een infographic laten maken en binnen onze netwerken verspreiden.

Bijlagen

Bijlage 1

Samenstelling initiatief groep opstellen LOS

Marien Jongkind	Gemeente Molenlanden	Lid
Anne Duine	Gemeente Molenlanden	Stagiair Bestuurskunde
Gert Lems	Regio Alblasserwaard/Vijfheerenlanden	Lid
Marjolein de Kreij	Agrariër	Lid
Kobie vd Visch	Betrokken burger, voormalig LAG-Lid	Lid
Reinoud de Leeuw	Gebiedsplatform AV en Voedselbank Giessenlanden-Zederik	Lid
Sjoerd Veerman	Natuur-en Vogelwacht Alblasserwaard	Lid
Marieke Kok	KnowWhy	Projectleider

Samenstelling van de beoogde Lokale Actie Groep:

Naam	Namens	Netwerk en competenties
Roelie de Vries (V)	Publieke sector Gemeente Molenlanden	Roelie is bestuursadviseur bij Gemeente Molenlanden, tevens penvoerder van Leader Alblasserwaard. Mensen en partijen verbinden is een belangrijke drijfveer in haar werk. Zij gelooft erin dat je met samenwerken over verschillende disciplines heen veel meer kan bereiken dan iedereen in eerste instantie voor mogelijk houdt.
Jan Nederveen (M)	Publieke sector Gemeente H'vel-G'dam	wethouder in de gemeente Hardinxveld-Giessendam en daarnaast nog 12 uur per week bij TNO werkzaam als projectmanager facilities. Is betrokken bij verenigingsleven in de Alblasserwaard: voorzitter van de Stichting Tot Instandhouding van Molens in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden.
Jasper Eijkelenboom (M)	Agrarische sector (privaat) AJK	Runt met zijn ouders een melkveebedrijf in Giessenburg. Naast de werkzaamheden op de boerderij heeft hij ook een fulltimebaan bij Lely Center Bunschoten. Daarnaast al jaren actief binnen het AJK-Alblasserwaard & Vijfheerenlanden als voorzitter.
Ad van Rees (M)	Agrarische sector (privaat)	Melkveehouder met brede blik, woont op de Donk in Brandwijk. Buurman van Staatsbosbeheer waar hij graag mee samenwerkt; dit veenweidegebied (160 ha Natura 2000) is opengesteld voor het publiek. Ad was jarenlang raadslid en is actief binnen Den Hâneker, het Agrarisch Collectief en pilotboer van Groene Cirkel Kaas en Bodemdaling.
Margreet Hoeijenbos (V)	Adviesraad Sociaal Domein	Was tot 01/01/23 voorzitter van de Adviesraad Sociaal Domein Molenlanden. Kennis omtrent de zorg en de ontwikkelingen hiervan zijn opgedaan met werkzaamheden zowel besturend als uitvoerend, kwaliteits- en beleidsgebied in de zorg. Daarnaast actief mbt beroepsontwikkeling en cliëntenparticipatie.
Sjoerd Veerman (M)	Natuurorganisaties (privaat)	Was Landschapscoördinator Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Heeft in die tijd samengewerkt met alle vrijwilligersorganisatie in de regio op het gebied van water, natuur en landschap, agrarische natuurvereniging, molenstichtingen, gemalen en boerderijenstichtingen. Heeft gewerkt bij de gemeenschappelijke Regeling Av. Was ook statenlid en wethouder. Is sinds zijn pensionering samenlevingsvrijwilliger.
Cora de Groot (V)	Bedrijfsleven (privaat)	LAG-lidmaatschap nog niet bevestigd. Profiel: duurzaamheidsmanager bij innovatief Infrabedrijf.
Jannie Rietveld (V)	Overig / actieve burger	Is als vrijwilliger/bestuurder actief in de Dorpsraad Hoornaar, zwemvereniging De Donk, de Hospice. Is op dit moment bezig met het opzetten van een jeugdhonk. Vindt dat iedereen overal en altijd mee moet kunnen doen en zet zich hiervoor actief in. Werkte >20 jaar in de A/V regio en Drechtsteden als consultant leerplicht en RMC. Begeleidt sinds 2017 als Matchmaker kwetsbare jongeren (18-27) naar (on)betaald werk, studie, uitkering en/of hulpverlening
vacature	Overig / actieve burger	Deze plaats is nog niet ingevuld op dit moment.

Agendalid:

Maaïke Beld (V)	Publiek	Waterschap Rivierenland
-----------------	---------	-------------------------

Bijlage 2

Overzicht potentiële projecten (niet uitputtend):

- Agri en Food Campus
- Boeren met Toekomst /Voedsel van Hier
- Natuurinclusief recreëren op de natuur inclusieve boerderij
- Labland
- Inzet cultuurhistorische objecten en monumenten voor watermanagement en bodembeheer
- Zwerflandschappen
- Oogst van Overmorgen Alblasserwaard
- ..

Bijlage 3

voorbeeld beoordelings- en scoreformulier projectideeën en kleine projecten:

A. Thema's, doelstellingen en indicatoren		Score	Weging	Minimum	Motiveringscore
1.	Heeft het de potentie om bij te dragen aan de sociaaleconomische positie van de regio?	Score 0 tot 5			
2.	Heeft het project de potentie om bij te dragen aan de versterking van de sociaaleconomische positie van de	Score 0 tot 5			
3.	Heeft de aanvraag betrekking op thema A?	Score 0 tot 5			
4.	Heeft de aanvraag betrekking op thema B?	Score 0 tot 5			
5.	Wordt in het project ook onderzoek gedaan naar mogelijk negatieve effecten op mens, plattelandseconomie en/of	Score -5 tot 0			
6.	Draagt het initiatief bij aan de versterking de positie van jongeren in het gebied?	Score 0 tot 5			
SUBTOTAAL A.		Minimaal:			
B. Leidende criteria uit de richtsnoeren LEADER		Score	Weging	Minimumscore	Motiveringscore
7.	Het project heeft een bottom-up aanpak	Score 0 tot 5			
8.	Het project heeft een experimenteel/innovatief karakter	Score 0 tot 5			
9.	Er is sprake van samenwerking	Score 0 tot 5			
10.	Er is sprake van een integrale/multisectorale aanpak	Score 0 tot 5			
SUBTOTAAL B.		Minimaal:			
C. Kwaliteitstoets		Score	Weging	Minimumscore	Motiveringscore
11.	Algemene indruk projectidee en aanvrager	Score 0 tot 5			
12.	Is de organisatiestructuur duidelijk beschreven? Zijn verantwoordelijkheden tussen betrokken partijen en	Score 0 tot 5			
13.	Is er voldoende zicht op de uitvoerbaarheid?	Score 0 tot 5			
14.	Is voldoende beschreven hoe de resultaten publiek worden gemaakt/kennis wordt gedeeld?	Score 0 tot 5			
15.	Is de gevraagde bijdrage in verhouding tot het beoogde resultaat?	Score 0 tot 5			
SUBTOTAAL C.		Minimaal:			
TOTAAL (Subtotalen A + B + C)		Minimaal:			

Voorbeeld beoordelings- en scoreformulier projecten:

A. Thema's, doelstellingen en indicatoren		Score	Weging	Minimum	Motivering score
1	Draagt het project bij aan de algemene doelstelling: duurzaam en structureel versterking van de sociaaleconomische positie van de regio? Is de bijdrage aan versterking van de sociaaleconomische positie van de regio gekwantificeerd en onderbouwd in termen van economische spin off (b.v. werkgelegenheid, omzetgroei)	Score 0 tot 5			
2.	Draagt het project bij aan de algemene doelstelling: duurzaam en structureel versterking van de sociaaleconomische positie van de agrarische sector in het gebied? Is de bijdrage aan versterking van de sociaaleconomische positie van de agrarische sector gekwantificeerd en onderbouwd in termen van economische spin off?	Score 0 tot 5			
2	Wordt bijgedragen aan thema A? Is de bijdrage aan deze doelstelling gekwantificeerd en onderbouwd?	Score 0 tot 5			
4	Wordt bijgedragen aan thema B? Is de bijdrage aan deze doelstelling gekwantificeerd en onderbouwd?	Score 0 tot 5			
5.	Kent het project ook negatieve effecten op mens, plattelandseconomie en/of omgeving en zo ja, worden afdoende maatregelen getroffen om deze negatieve effecten te compenseren?	Score -5 tot 0			
SUBTOTAAL A.		Minimaal:			
B. Leidende criteria uit de richtsnoeren LEADER		Score	Weging	Minimumscore	Motivering score
6	Het project heeft een bottom-up aanpak	Score 0 tot 5			
7	Het project heeft een experimenteel/innovatief karakter	Score 0 tot 5			
8	Het project heeft een voorbeeldfunctie en overdraagbare resultaten	Score 0 tot 5			
9	Er is sprake van samenwerking	Score 0 tot 5			
10	Er is sprake van een integrale of multisectorale aanpak	Score 0 tot 5			
SUBTOTAAL B.		Minimaal:			
C. Kwaliteitstoets		Score	Weging	Minimum score	Motivering score
11	Algemene indruk projectplan en aanvrager	Score 0 tot 5			
12	Heeft het project een realistische doelstelling, d.w.z. mag verwacht worden dat met de beschikbare middelen, kennis en tijd de beoogde resultaten worden bereikt?	Score 0 tot 5			
13	Is de organisatiestructuur duidelijk beschreven? Zijn verantwoordelijkheden tussen betrokken partijen en personen helder beschreven en voldoende afgebakend?	Score 0 tot 5			
14	Is er voldoende zicht op de uitvoerbaarheid? Zijn de benodigde vergunningen al afgegeven, is de financiering rond, kan tijdig beschikt worden over de mensen en middelen die nodig zijn voor de uitvoering? Is de planning haalbaar en realistisch?	Score 0 tot 5			
15	Is er voldoende aantoonbare expertise aanwezig bij de aanvrager, bijvoorbeeld aan de hand van CVs of voorbeelden van eerdere ervaringen?	Score 0 tot 5			
16	Lever het project 'waar voor zijn geld, d.w.z. staan de resultaten in verhouding tot de investeringen in tijd, geld en arbeid?	Score 0 tot 5			
17	Is de continuïteit van de resultaten gewaarborgd, bijvoorbeeld middels een meerjarig exploitatiebegroting en/of beheerplan?	Score 0 tot 5			
SUBTOTAAL C.		Minimaal:			
TOTAAL (Subtotalen A + B + C)		Minimaal:			

Bijlage 4

Intentieverklaring LEADER Alblasserwaard i.o.

De gemeente(n) X (Y,Z) heeft (hebben) met instemming kennis genomen van de Lokale Ontwikkeling Strategie LEADER Alblasserwaard die in het kader van het LEADER NSP 2023-2027 is opgesteld.

Voorname gemeente(n) is (zijn) van mening dat de uitvoering van deze Lokale Ontwikkeling Strategie een belangrijke impuls geeft aan het economisch vitaal en aantrekkelijk houden van het gebied, dat deze strategie eraan bijdraagt dat de balans tussen wonen, ondernemen, werken en recreëren in het gebied verbeterd wordt en dat door de bottom-up aanpak van LEADER door deze strategie de participatieve en inclusieve samenleving wordt bevorderd.

De Lokale Ontwikkeling Strategie sluit in die zin aan bij de visie en het beleid van gemeente(n) X (Y,Z)

De gemeente(n) acht(en) zich medeverantwoordelijk voor een goede en succesvolle uitvoering van deze Lokale Ontwikkeling Strategie. De gemeente(n) committeert (committeren) zich aan deze Lokale Ontwikkeling Strategie en zet(ten) zich concreet in om bij te dragen door:

- in afstemming met andere overheden een vertegenwoordiger namens gemeente(n) plaats te laten nemen in de LAG Alblasserwaard.
- de LAG te steunen, informeren en pro actief te betrekken bij relevante ontwikkelingen
- informatie over LEADER en LEADER projecten actief te delen in de netwerken binnen de gemeente, dan wel de communicatiemiddelen en – kanalen beschikbaar te stellen om de ingezetenen van de gemeente te bereiken.
- te faciliteren en ondersteunen, bij de uitvoering van concrete projecten in het kader van LEADER.
- ambtelijke capaciteit beschikbaar te stellen indien dit gewenst/noodzakelijk is.

Gemeente X (Y,Z)

Naam:.....

Datum:

Plaats: